

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

DARJA URBANC

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

DEMOGRAFSKI PROBLEMI TRANZICIJSKIH DRŽAV

Ljubljana, maj 2003

DARJA URBANC

IZJAVA

Študentka Darja Urbanc izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom Dr. Janeza Malačiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD.....	1
1. DRŽAVE V TRANZICIJI.....	3
1.1 GEOGRAFSKA OPREDELITEV.....	3
1.2 OBDOBJE PREHODA.....	4
1.3 EKONOMSKE RAZMERE.....	4
2. DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH.....	6
2.1 RODNOST.....	7
2.1.1 Število živorojenih in splošne stopnje rodnosti.....	7
2.1.2 Stopnja totalne rodnosti.....	9
2.1.3 Vzroki za padanje rodnosti	11
2.2 SMRTNOST.....	13
2.2.1 Število umrlih in splošne stopnje smrtnosti.....	13
2.2.2 Vpliv starosti in spola na smrtnost.....	15
2.2.3 Umrljivost dojenčkov.....	16
2.2.4 Pričakovana življenjska doba.....	17
2.2.5 Vzroki za spremembe na področju smrtnosti.....	18
2.3 MIGRACIJE.....	20
2.3.1 Priselitvene tranzicijske države.....	21
2.3.2 Odselitvene tranzicijske države	22
2.3.3 Vzroki za spremembe na področju migracij.....	22
2.4 RAST PREBIVALSTVA.....	24
2.4.1 Naravni prirastek.....	24
2.4.2 Neto migracije.....	25
2.4.3 Število prebivalstva.....	26

2.5 STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA.....	28
2.5.1 Kontingenti in starostne piramide	29
2.5.2 Indeks staranja.....	30
2.5.3 Vzroki za spremembe starostne strukture prebivalstva.....	31
3. POSLEDICE DEMOGRAFSKIH PROBLEMOV IN NJIHOVO REŠEVANJE.....	32
3.1 ZNIŽEVANJE RODNOSTI.....	32
3.2 STARANJE PREBIVALSTVA.....	33
3.3 PREBIVALSTVENA POLITIKA.....	35
3.3.1 Ukrepi prebivalstvene politike na področju rodnosti.....	36
3.3.2 Ukrepi prebivalstvene politike zaradi staranja prebivalstva.....	37
SKLEP.....	39
LITERATURA.....	41
VIRI.....	43
PRILOGE	

UVOD

Kjub temu da je od padca komunističnega režima v državah Srednje in Vzhodne Evrope minilo že več kot deset let, javnost še vedno z zanimanjem spremlja njihov prehod v tržno ekonomijo. Zanimive so tako s političnega kot ekonomskega vidika. Prehod iz planskega v tržno gospodarstvo je bil uspešen v skoraj celotni regiji. Po letih globoke depresije v prvi polovici devetdesetih let so sedaj nekatere države dosegle tako stopnjo ekonomske uspešnosti in stabilnosti, da se potegujejo za vstop v Evropsko Unijo (EU). Tranzicijske države so zanimive tudi zaradi velikosti svojega trga in velikih možnosti za investitorje z vsega sveta.

Vse svetovne države, tako razvite kot manj razvite, se vzporedno z gospodarskim razvojem in napredkom soočajo tudi z demografskimi spremembami v strukturi in obsegu prebivalstva. V preteklem obdobju so razvite države že prešle demografski prehod, s katerim označujemo prehod od stabilnega ali počasi rastočega prebivalstva, ob visokih stopnjah rojstev in smrtnosti, k stabilnemu ali počasi rastočemu prebivalstvu, ob nizkih stopnjah rojstev in smrtnosti. Višanje življenjske ravni namreč povzroči najprej velik padec smrtnosti, ki mu sledi še padec rodnosti. Medtem ko so nekatere najmanj razvite svetovne države šele na začetku demografskega prehoda, se razvite države že soočajo s popolnoma novimi demografskimi spremembami, ki pa niso več pozitivne, ampak s seboj prinašajo številne probleme. Upadanje rodnosti in posledično upadanje rasti prebivalstva ter staranje prebivalstva so samo nekateri izmed demografskih problemov, s katerimi se srečuje vse več držav.

V diplomskem delu bomo predstavili demografska gibanja v desetih izbranih centralno- in vzhodnoevropskih državah, ki jih po letu 1990 označujemo tudi kot tranzicijske države. Za te države bodo predstavljeni temeljni demografski kazalci, na podlagi katerih bomo lahko sklepali o gibanju njihovega prebivalstva in ugotovili, ali in v kolikšni meri so v teh državah prisotni zgoraj omenjeni demografski problemi. Osredotočili se bomo na podatke iz obdobja med letoma 1990 in 2001, saj so v tem obdobju opazovane države doživele pomembne družbene, ekonomske in politične spremembe, ki so še poudarile nekatere že prej znane trende demografskih gibanj, ki se bodo nadaljevali tudi v prihodnosti.

V prvem delu diplomskega dela bomo geografsko opredelili opazovane države v tranziciji. Pojasnili bomo pojem tranzicije in se dotaknili temeljnih ekonomskih ter drugih sprememb, ki so doletele te države v obdobju prehoda.

V drugem delu bomo z različnimi kazalci analizirali vse oblike gibanja prebivalstva: rodnost, smrtnost ter migracije v opazovanih tranzicijskih državah med letoma 1990 in 2001. Prikazali bomo vpliv teh gibanj na število prebivalstva ter na starostno strukturo prebivalstva v opazovanih državah. Vzporedno bomo tudi primerjali demografska gibanja v tranzicijskih državah z gibanji v državah EU, ki se ji bodo tranzicijske države predvidoma pridružile v prihodnjih letih. Tako bomo dobili odgovor na vprašanje, ali se demografska gibanja v tranzicijskih državah razlikujejo od demografskih gibanj razvitejših zahodnoevropskih držav ali so jim podobna. Zanimali nas bodo tudi vzroki, ki so neposredno ali posredno vplivali na spremembe preučevanih demografskih gibanj v obdobju prehoda.

Zadnji del pa zajema prikaz nekaterih temeljnih posledic prisotnih demografskih problemov za družbo kot celoto. Osredotočili se bomo predvsem na posledice prenizke rodnosti in staranja prebivalstva. Dotaknili se bomo tudi prebivalstvene politike držav. S tem pojmom označujemo številne ukrepe, s katerimi skušajo države premakniti negativna demografska gibanja v pozitivno smer in hkrati omejiti negativne posledice demografskih sprememb, do katerih je že prišlo.

1. DRŽAVE V TRANZICIJI

1.1 GEOGRAFSKA OPREDELITEV

S pojmom države v tranziciji lahko označimo 27 držav, ki so že obstajale ali so na novo nastale, na področju Centralne in Vzhodne Evrope ter Azije po letu 1989, ko se je s padcem berlinskega zidu v Nemčiji začelo takoimenovano obdobje tranzicije. V obdobju nekaj let je iz prej osmih držav (Poljske, Češkoslovaške, Madžarske, Jugoslavije, Sovjetske zveze, Romunije, Bolgarije in Albanije) nastalo 27 samostojnih držav, ki jih v grobem lahko razdelimo na:

- Centralno Evropo (4 države),
- Jugo- vzhodno Evropo (3 države),
- bivšo Jugoslavijo (5 držav),
- baltske države (3 države) ter
- bivšo Sovjetsko zvezo (12 držav).

Skupna značilnost vseh teh držav pred letom 1989 je bil socialistični politični sistem in po letu 1990 težnja po uveljavitvi novega političnega sistema s tržnim gospodarstvom in demokratičnim vodstvom. Vendar pa se države tako po stopnji ekonomske razvitosti kot tudi mnogih drugih značilnostih med seboj zelo razlikujejo, tako da težko govorimo o eni regiji in je primerjava med njimi nesmiselna.

V analizo bomo zajeli deset držav, ki so med seboj še najbolj primerljive in za katere lahko rečemo, da tvorijo eno regijo. Njihova skupna značilnost je, da se vse potegujejo za članstvo v EU. V decembru 2002 so razen Romunije in Bolgarije vse prejele povabilo, da v letu 2004 postanejo polnopravne članice te evropske zveze.

Preučevane države so:

1. Bolgarija,	6. Litva,
2. Češka republika,	7. Poljska,
3. Madžarska,	8. Romunija,
4. Estonija,	9. Slovaška republika in
5. Latvija,	10. Slovenija

Bolgarija, Madžarska, Poljska in Romunija so bile že pred letom 1989, ko je prišlo do zloma komunističnega režima in je nastopil čas demokratizacije, samostojne države. Državi Češka in

Slovaška sta nastali iz prej enotne države 1. 1. 1993, ko je Slovaška postala samostojna država. Baltske države: Estonija, Latvija in Litva so bile pred svojo osamosvojitvijo članice Sovjetske zveze. Litva je svojo samostojnost razglasila že leta 1989, Latvija leta 1990, Estonija pa je postala samostojna država v letu 1991. Deseta država je Slovenija, prej ena od republik Jugoslavije, ki je svojo samostojnost razglasila leta 1991.

1.2 OBDOBJE PREHODA

V obdobju tranzicije so države s socialistično politično ureditvijo želele to ureditev preoblikovati in posodobiti, da bi se primerno odzivala na novonastale politične in ekonomske razmere v svetu. Vendar pa na koncu ni šlo več samo za uvajanje izboljšav v obstoječ sistem, ampak za popoln prehod gospodarstev v drugačen družbeno-ekonomski sistem. Tako je dotedanji enopartijski politični sistem v državah zamenjal večstrankarski demokratični sistem. Državno lastnino kot edino in prevladujočo obliko lastnine je zamenjala zasebna lastnina. Odločilno vlogo države v gospodarstvu preko centralnega planiranja pa je nadomestilo tržno gospodarstvo (Senjur, 2001, str. 24, 25).

Obdobje prehoda se je začelo z letom 1989, ko je v nekaterih državah prišlo do množičnih demonstracij in zborovanj proti komunističnemu režimu. Demokratična gibanja, ki so predstavljala opozicijo, so se zavzemala za splošno liberalizacijo gospodarstva in večstrankarske demokratične volitve. S tem se je začelo obdobje številnih sprememb in reform, ki so vplivale na vsa področja v državah. Liberalizacija gospodarstva je pomenila konec velikih državnih podjetij in razmah podjetij v zasebni lasti ter prihod tujega kapitala. Demokratične in večstrankarske volitve pa so nudile ljudem možnost, da prvič po mnogih letih samostojno odločajo o svojem vodstvu.

Devetdeseta leta 20. stoletja predstavljajo samo prvo obdobje tranzicije. Države so dosegle temeljne politične in ekonomske cilje, ki zagotavljajo obstoj in gospodarski razvoj držav. Vendar pa tranzicija še ni končana. In nihče ne more reči, kdaj se bo končala.

1.3 EKONOMSKE RAZMERE

Spremembe v Centralni in Vzhodni Evropi z liberalizacijo in transformacijo političnih in ekonomskih sistemov so vplivale tudi na gibanja prebivalstva v tranzicijskih državah, zato je smiselno, da pomembnejše ekonomske posledice tranzicije natančneje proučimo. Leto 1989 je bilo leto velikih sprememb, saj se je zaradi politične revolucije v bivših centralno-planskih srednje- in vzhodnoevropskih državah končala politična delitev Evrope na vzhodni in zahodni

del. V teh državah se je začel proces transformacije v decentralizirana tržna gospodarstva, ki pa ni bil hiter in neboleč, kot so sprva predvidevali svetovalci in politiki z Vzhoda. Ekonomska transformacija je prinesla številna neprijetna presenečenja.

Podjetja držav v tranziciji so se v procesu preobrazbe družbene formacije znašla v povsem novem okolju, ki so se mu morala prilagoditi. V vseh nekdanjih evropskih socialističnih gospodarstvih so bile posledice tranzicije naslednje:

- v prvi fazi je prišlo do takoimenovane transformacijske depresije, katere najpomembnejši znaki so bili globok padec gospodarske aktivnosti, zaposlenosti in življenjske ravni;

- v drugi fazi tranzicije pa je opaziti bistven zasuk v gospodarskih gibanjih, ki jih označujejo nasprotni, pozitivni gospodarski trendi (Žižmond, 1996, str. 64).

Leto 1991 je bilo eno najslabših let po drugi svetovni vojni, tako za svetovno gospodarstvo kot celoto kot tudi za vse države v tranziciji. Recesija v državah v tranziciji, ki se je začela že leto prej, se je še poglobila. Vse tranzicijske države so doživele velik padec bruto domačega proizvoda (BDP). Ta je v enem samem letu (1991) v Bolgariji, na Madžarskem in na Poljskem upadel za kar 12%, na Češkem za 14% in na Slovaškem za 15%. Močno se je povečala stopnja inflacije. Indeks cen leta 1991(1989 = 100) je bil na Češkem 174,7, v Bolgariji 454,7, na Poljskem 1069,9 in v Sloveniji kar 1099,0. Zaradi tehnične in organizacijske racionalizacije proizvodnje se je zelo povečala brezposelnost. Ta je v letu 1991 znašala v Bolgariji, na Poljskem in na Slovaškem okrog 12%, na Madžarskem in v Sloveniji pa 8% (Knell, 1996, str. 25-47).

Iz navedenih podatkov lahko opazimo, da je bila transformacijska depresija, ki so jo doživele vse tranzicijske države, različno globoka v posameznih državah glede na splošno ekonomsko in politično stanje, ki so ga države imele, ko so se soočile s tranzicijo. V nekaterih državah pa so depresijo poglobljale še nekatere posebnosti, kot so zamujanje nekaterih bistvenih ekonomskih reform ali vzporeden proces osamosvajanja države, ki je izgubila okoli polovice zunanjega trga, kot je bilo to v primeru Slovenije.

Slabi ekonomski rezultati kažejo, da stabilizacijski programi, ki so jih države v tranziciji izvajale, niso takoj dosegli zastavljenih makroekonomskih ciljev. Na prve pozitivne rezultate je bilo treba nekoliko počakati. Na Poljskem so pozitivno rast realnega BDP zabeležili že leta 1992. Minimalno rast so leta 1993 zabeležili v Romuniji in Sloveniji, v prvi polovici leta 1994 pa je tudi na Češkem, Slovaškem, Madžarskem in v treh baltskih državah realni BDP začel ponovno rasti. Recesije je bilo konec. V letih 1995 in 1996 se je rast BDP še okrepila, kar je kazalo, da so države premagale prvo fazo tranzicije.

Drugo obdobje tranzicije so zaznamovala pozitivna gospodarska gibanja in približevanje držav EU. Ta je že leta 1993 sprejela temeljne kriterije, ki jih morajo države kandidatke

izpolnjevati, če se želijo priključiti tej evropski zvezi. Članstvo v EU zahteva stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, upoštevanje zakonov in človekovih pravic ter ščitijo interese manjšin; obstoj tržnega gospodarstva, ki je pripravljen na konkurenco in zakonitosti trga EU; pripravljenost na popolno vključenost v unijo tako na političnem kot na ekonomskem in monetarnem področju (Ferfila, 1999, str. 167).

Tranzicija je prinesla mnoge spremembe na področjih, ki so posredno ali neposredno vplivala tudi na demografska gibanja prebivalstva in so še poglobila nekatere že prej obstoječe demografske probleme, pojavili pa so se tudi nekateri novi. Negativne posledice ekonomskih reform, kot so brezposelnost, inflacija in padec življenjske ravni, so vplivale na nižje dohodke prebivalstva in še povečale revščino med nekaterimi sloji prebivalstva. Slabi ekonomski rezultati so povečali negotovost in strah pred prihodnostjo. Poleg drugih razlogov lahko tudi v teh iščemo vzrok za upadanje rodnosti in odlaganje rojstev v kasnejše obdobje. Bivše socialistične države so bile znane po dobro urejenem socialnem in zdravstvenem sistemu. V obdobju tranzicije pa se je zdravstvena oskrba v nekaterih državah poslabšala. Tu gre iskati vzroke, da umrljivost v teh državah ni več padala, kot je bilo to v preteklem obdobju, ampak se je v nekaterih državah prehodno tudi precej povečala. S koncem železne zavese je bilo konec omejitvam potovanj in preseljevanj, kar je bilo prej značilno za vzhodnoevropske države. Predvsem v prvi polovici devetdesetih let so se povečale migracije prebivalstva, saj so se ljudje končno lahko prosto gibali med državami.

2. DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

Prebivalstvo je najpomembnejši dejavnik velikosti, dinamike in strukture družbenega proizvoda. Pomen gibanja in spreminjanja prebivalstva za gospodarski razvoj neke družbe in tudi vplivanje gospodarskega razvoja na gibanja prebivalstva je zato vedno predmet zanimanja ekonomistov (Žižmond, 1996, str. 25).

Eno od temeljnih dejstev o gibanju prebivalstva na nekem območju je, da na to gibanje vplivajo točno določeni in znani dejavniki. Tako lahko demografska gibanja za neko področje (državo) in neko obdobje (ponavadi leto) ponazorimo z naslednjo enačbo:

$$P_{t+1} = P_t + B_t - D_t + (I_t - E_t),$$

kjer predstavljajo:

- P_{t+1} ... število prebivalstva na nekem prostoru v obdobju $t + 1$,
- P_t ... število prebivalstva v izhodiščnem obdobju t ,

- Bt ... število rojstev,
- Dt ... število smrti,
- It ... število imigrantov ali priseljencev v opazovano področje in
- Et ... število emigrantov ali odseljencev iz opazovanega področja.

Enačba je temeljna demografska enačba in nam pove, da na spreminjanje prebivalstva neke države lahko vplivajo trije dejavniki: število rojstev ali rodnost, število smrti ali smrtnost in migracije, ki jih dobimo kot razliko med številom priseljencev in številom odseljencev (Hinde, 1998, str. 12).

2.1 RODNOST

Rodnost je demografski pojav, ki ga dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem obdobju s številom prebivalstva kot celote ali z njegovimi posameznimi deli. Na ta način je rodnost pozitivna komponenta naravnega obnavljanja prebivalstva in nam kaže število živorojenih otrok glede na žensko prebivalstvo v rodni dobi od 15 do 49 let. Rodnost zagotavlja obstoj človeštva, le dovolj visoka rodnost pa zagotavlja tudi dolgoročen obstoj neke populacije. Namesto pojma rodnost se pogosto uporablja pojem nataliteta.

Reprodukcija prebivalstva je biološki proces, na katerega vpliva družba in njene norme, ki se v času spreminjajo. Številne dejavnike, ki na rodnost vplivajo posredno ali neposredno, lahko razdelimo na biološke, družbene, ekonomske, kulturne, antropološke in psihološke. Navedeni dejavniki se v svojem delovanju največkrat razlikujejo glede na razvitost posameznih držav.

2.1.1 Število živorojenih in splošne stopnje rodnosti

Zaradi mnogih dejavnikov je število živorojenih otrok v tranzicijskih državah vsako leto manjše. To zaskrbljujoče dejstvo potrjujejo tudi zbrani podatki za posamezne države v Prilogi 1. Opaziti je konstantna zniževanja absolutnega števila živorojenih. Prava primerjava med državami pa je možna šele, ko primerjamo splošno stopnjo rodnosti, ki je relativni kazalec in izloči vpliv velikosti celotnega prebivalstva. Splošno stopnjo natalitete dobimo kot razmerje med živorojenimi v določenem letu in srednjim številom prebivalstva v tem letu in izraža število živorojenih na 1000 prebivalcev. Izračunane splošne stopnje rodnosti za posamezna leta so prikazane v Tabeli P11 v Prilogi 2.

Slovenija je imela leta 1990 izmed vseh opazovanih držav najmanj živorojenih otrok na 1000 prebivalcev, do leta 2001 se je vrednost splošne stopnje rodnosti še znižala, vendar ne tako drastično kot v nekaterih drugih državah. Najbolj se je splošna stopnja natalitete v 12-ih letih

znižala v Litvi, in to kar za 6,1 promilnih točk. Splošna stopnja rodnosti je bila v letu 2001 v vseh državah nižja kot v izhodiščnem letu 1990. Najmanj živorojenih otrok na 1000 prebivalcev v letu 2001 se je rodilo v Latviji, in to le 8,3 otroci. Najvišjo stopnjo, 9,8‰, pa je imela Romunija.

Splošna stopnja rodnosti je v opazovanem obdobju konstantno upadala v vseh državah. Povprečna stopnja rodnosti za vseh 10 držav je v letu 1990 znašala 13,5‰, do leta 2001 pa se je znižala na 9,1‰. Tudi v državah članicah EU splošna stopnja rodnosti že nekaj desetletij upada. V letu 2001 je znašala povprečna splošna stopnja rodnosti EU 11,2‰, kar je za nekaj promilov več kot leto poprej. Najvišjo splošno stopnjo natalitete v letu 2001 (15,0‰) je imela Irska. Kar 11 od 15 držav EU je imelo leta 2001 višjo splošno stopnjo rodnosti kot Romunija, država z najvišjo stopnjo natalitete med tranzicijskimi državami.

Tabela 1: Indeks števila živorojenih med letoma 2001 in 1990

Država	Indeks 01/90 1990 = 100
Bolgarija	64,8
Češka	69,5
Estonija	56,6
Madžarska	77,2
Latvija	51,9
Litva	55,5
Poljska	67,2
Romunija	70,0
Slovaška	63,9
Slovenija	78,1

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 27.

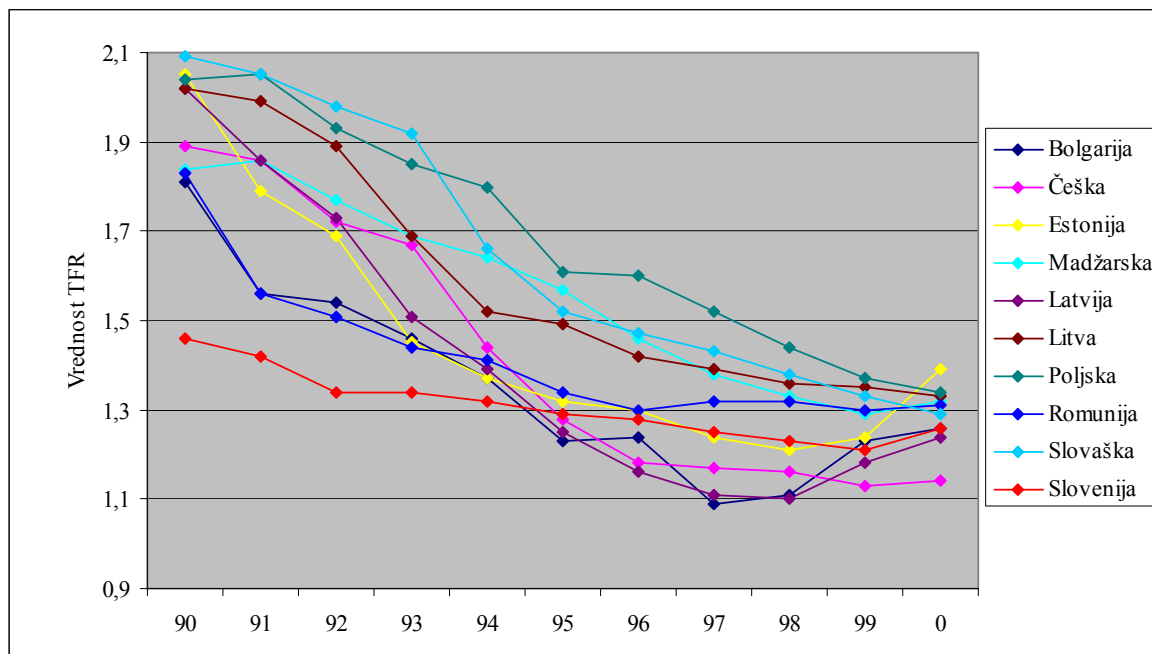
Iz absolutnih števil živorojenih v letih 1990 in 2001 smo izračunali tudi indeks z osnovo v letu 1990. Izračunani indeks nam pove, za koliko odstotkov je bilo letno število živorojenih v letu 2001 manjše ali večje od števila živorojenih leta 1990. Ugotovimo lahko, da je bilo v Sloveniji v letu 2001 za 22% manj rojstev kot v letu 1990, kar je najmanjši padec med vsemi državami. Najbolj se je število rojstev zmanjšalo v treh baltskih državah. V Latviji je bilo tako v letu 2001 za 48,1% manj rojstev kot v izhodiščnem letu.

2.1.2 Stopnja totalne rodnosti

Totalno ali celotno stopnjo rodnosti (TFR - Total Fertility Rate) dobimo s seštevanjem enoletnih ali petletnih specifičnih stopenj rodnosti. TFR nam pove število otrok, ki jih v povprečju rodi ženska v svoji rodni dobi, ob predpostavki, da je doživela 49. leto starosti. Ta kazalnik pogosto uporabljamo kot kazalnik obnavljanja ali reprodukcije prebivalstva. Vrednost TFR 2,1 pomeni, da bo prebivalstvo s takšno rodnostjo imelo enostavno reprodukcijo. Višje vrednosti od 2,1 pomenijo razširjeno, nižje vrednosti pa zoženo reprodukcijo prebivalstva. Pri izračunu tega kazalca ni izločen vpliv smrtnosti ženskega prebivalstva, zato je potrebno, da je meja enostavne reprodukcije višja od dveh otrok na eno žensko (Malačič, 2000, str. 86).

Na Sliki 1 je prikazano gibanje TFR za vse izbrane države. Njena vrednost iz leta v leto vztrajno upada. Majhen zastoj v upadanju stopnje ali celo rahel obrat navzgor je zaznati v letu 2000. Takrat se je v nekaterih državah število novorojenih otrok nekoliko povečalo v primerjavi z leti poprej, vendar pa podatki za leto 2001 kažejo, da se ta trend v prihodnje ne bo nadaljeval.

Slika 1: Gibanje stopnje totalne rodnosti v izbranih državah med letoma 1990 in 2000

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 74.

V Tabeli 2 lahko vidimo vrednosti TFR za leti 1990 in 2001 ter tudi indeks med navedenima letoma. V letu 1990 je imela daleč najnižjo stopnjo totalne rodnosti Slovenija. Ta je takrat znašala 1,46, medtem ko je v vseh treh baltskih državah, Poljski in Slovaški še presegala vrednost 2. V obravnavanem obdobju se je TFR v vseh državah znižala. Najnižjo stopnjo v letu 2001 je imela Češka, in to le 1,14, najvišjo pa Estonija 1,34. Navedeni stopnji pomenita, da je na Češkem ženska v svoji rodni dobi rodila v povprečju 1,14 otroka, v Estoniji pa 1,34 otroka. Vse države so daleč od željene stopnje, ki še zagotavlja za narod enostavno reprodukcijo, to je 2,1.

Tabela 2: Stopnja totalne rodnosti v letih 1990 in 2001 ter indeks

Država	Leto 1990	Leto 2001	Indeks 01/90 1990 = 100
Bolgarija	1,81	1,24	68,5
Češka	1,89	1,14	60,3
Estonija	2,05	1,34	65,4
Madžarska	1,84	1,31	71,2
Latvija	2,02	1,21	59,9
Litva	2,02	1,30	64,4
Poljska	2,04	1,29	63,2
Romunija	1,83	1,24	67,8
Slovaška	2,09	1,20	57,4
Slovenija	1,46	1,21	82,9

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 74.

Iz izračunanih indeksov vidimo, da je bila TFR v letu 2001 v primerjavi z letom 1990 v povprečju nižja za več kot 30%. V Sloveniji se je med letoma 1990 in 2001 vrednost TFR zmanjšala le za 17%. Na Češkem pa je bila TFR v letu 2001 kar za 40% nižja kot v letu 1990.

Tudi zahodnoevropske države se soočajo z nizko in še padajočo stopnjo totalne rodnosti, vendar je tam upadanje TFR postopnejši in dolgotrajnejši proces, medtem ko se je TFR v tranzicijskih državah v opazovanem obdobju znižala dokaj hitro. Če primerjamo podatke za leto 2001, je imelo kar 10 od 15 držav EU višjo TFR kot Estonija, ki je imela najvišjo vrednost med tranzicijskimi državami. Najvišji vrednosti TFR v letu 2001 sta imeli Francija in Irska, in to 1,90 oziroma 1,97. V povprečju je TFR za države EU v letu 2000 znašala 1,61, medtem ko je za tranzicijske države ta znašala 1,25.

Rodnost v Evropi upada že več kot trideset let. Na podlagi dolgoletnih opazovanj gibanj TFR v Evropi nekateri strokovnjaki ocenjujejo, da naj bi se v prihodnjih tridesetih letih stopnja totalne rodnosti gibala nekje od vrednosti 1,0 do 2,5 (Bacci, 2001, str. 286). Ob ugodnih ekonomskih in drugih razmerah lahko torej pričakujemo, da se bo sčasoma rodnost tudi dvignila. To potrjujejo tudi podatki o željenem številu otrok. Posamezniki si mnogokrat želijo večje število otrok, kot pa jih dejansko imajo.

Nizka vrednost TFR je eden izmed temeljnih demografskih problemov na področju rodnosti, ki je vzrok tudi številnim ostalim problemom. Države bodo morale vložiti v reševanje tega problema veliko znanja in sredstev, saj so vzroki zanj številni in kompleksni. Samo ugibamo lahko, kdaj, če sploh kdaj, jim bo uspelo vrniti TFR na vrednost vsaj 2,1, ki predstavlja za demografe tisto magično mejo, ki rešuje številne težave prebivalstva.

2.1.3 Vzroki za padanje rodnosti

Upadanje števila rojstev je pojav, ki je predvsem v razvitih državah prisoten že od šestdesetih let prejšnjega stoletja. Najbolj splošen razlog za to je spremenjen način življenja. Razvil se je namreč nov stil življenja, ki je zahteval veliko denarja in prostega časa. To je povzročilo, da se je vedno več žensk zaposlilo, kar je vodilo do prilagojene delitve dela in odgovornosti med mošči in ženami. Temu je sledilo odlaganje rojstev na kasnejše obdobje in preferenca po manjšem številu otrok v družini. Spremenila se je tudi funkcija družine in otrok v družbi. Povečal se je pomen individualizma, racionalnega obnašanja in povečevanja osebnega standarda.

Spremembe vrednot so vodile tudi do sprememb pojavov, ki so povezani z rodnostjo, kot sta poročenost in starost ob sklenitvi zakonske zveze. Prav ta dva pojava sta bila v preteklosti pomembna dejavnika rodnosti. Danes je ta povezava šibkejša. Povprečna starost ob sklenitvi zakonske zveze v tranzicijskih državah se je med letoma 1990 in 1999 pri moških v povprečju dvignila za točno 2 leti, pri ženskah pa za 1,8 leta. Tudi poročenost upada. Kot dokaz za to lahko navedemo padanje stopnje poročenosti, ki je v tranzicijskih državah od leta 1990 do 1999 upadla z vrednosti 7,5‰ na 4,8‰, kar pomeni, da je bilo v letu 1999 v povprečju samo še 4,8 porok na 1000 prebivalcev. Kot neka predstopnja ali alternativa poroki so se predvsem med mladimi razširile izvenzakonske skupnosti. V primerjavi z zakonom so te zveze manj obstojne, pa tudi rodnost znotraj njih je manjša. Zato vedno bolj narašča delež otrok, ki so rojeni zunaj sklenjene zakonske zveze. V tranzicijskih državah se je ta delež od leta 1990 do 1999 v povprečju povečal za skoraj 16% (glej Prilogo 4), čeprav med državami obstajajo velike razlike. Posebno izstopa Estonija, kjer je bilo v letu 1999 kar 54 od 100 otrok rojenih neporočenim staršem. Najmanj otrok se je rodilo zunaj zakona na Poljskem, in sicer le 11% (A Decade of Transition, 2001, str. 124-128).

Med družbeno-ekonomske dejavnike zmanjšanja rodnosti sodijo: upadanje smrtnosti dojenčkov in otrok, obseg industrializacije in urbanizacije, naraščanje življenjske ravni, izobrazba, dohodek, poklic itd. Vsi ti dejavniki na rodnost vplivajo bolj ali manj negativno. Manjša smrtnost dojenčkov naj bi zmanjšala potrebno število rojstev za doseganje zelenega števila otrok. Za doseganje zelenega poklica in s tem dohodka je potrebna ustrezna izobrazba. Pridobivanje ustrezne izobrazbe ter zaposlitve pa sta razloga, da ženske odlagajo rojstva v kasnejše obdobje ali so celo prisiljene izbirati med poklicnim in družinskim življenjem. Obstajajo tudi razlike med rodnostjo v mestnih področjih in na podeželju. Rodnost v mestnih področjih je nižja od rodnosti na podeželju.

V splošnem lahko za sodobno družbo trdimo, da rodnost z naraščanjem blaginje v družbi upada. Vendar pa to ne drži vedno. Demografska gibanja v Združenih državah Amerike kažejo na povsem nasprotno demografske trende. Tam se je po letu 1985 trend zmanjševanja rojstev obrnil v pozitivno smer. Število ameriškega prebivalstva še vedno narašča (Se bo Evropa spremenila v zgodovinski park, 2002, str. 23).

Pomembni dejavniki upadanja rodnosti so tudi ekonomski. V anketi, ki je bila narejena v Sloveniji leta 2001, so anketiranci kot poglavitne razloge, zaradi katerih imajo ženske danes manj otrok kakor prejšnje generacije, navedli kar tri ekonomske razloge:

1. nezadostni in negotovi dohodki;
2. slaba dostopnost primernih socialnih stanovanj ter majhna možnost zadovoljivega reševanja stanovanjskega vprašanja v času, ko ima družina majhne otroke;
3. visoki stroški otrok (izobraževanje, prosti čas, zdravje) (Stropnik Nada, Černič Istenič Majda, 2001, str. 12).

Vsi naštetni dejavniki negativno vplivajo na rodnost. Poleg tega je na zniževanje rodnosti v tranzicijskih državah vplivalo še nekaj posebnosti, ki so ta pojav še okrepile. Pod komunističnim režimom so centralno- in vzhodnoevropske države, ki so v začetku devetdesetih let vstopile v obdobje tranzicije, imele različne prebivalstvene politike, ki so zmanjševale negativne vplive na upadanje rodnosti. Do poznih osemdesetih let je bila pronatalistična politika držav precej uspešna, kar je vodilo k razmeroma visoki rodnosti v teh državah v primerjavi z ostalo Evropo, kjer so se že dalj časa soočali z upadanjem rodnosti. Tudi v opazovanih tranzicijskih državah je bil prisoten trend počasnega upadanja rojstev, vendar razmere niso bile kritične. V zgodnjih devetdesetih pa je prehod iz centralnoplanskega v tržno gospodarstvo vodil k padanju stopenj rodnosti z neverjetno hitrostjo.

V obdobju komunizma je bilo za oblikovanje družin značilno hitro poročanje in visoke stopnje rojstev prvega reda. Zgodnje poroke so bile zelo pospeševane z državno stanovanjsko politiko, saj so imeli mladi ljudje, ki niso bili poročeni, zelo malo možnosti dobiti svoje stanovanje. Zgodnja poroka je bila edina možnost, da so mladi ljudje lahko postali neodvisni od svojih staršev. Ko je imela ženska otroke, ji to ni bistveno zmanjšalo zaposlitvenih

možnosti, saj so obstajali razni otroški dodatki in subvencije otroškega varstva (Broekman, de Jong, 1999, str. 49).

Ekonomska recesija, ki je sledila padcu politično ekonomske ureditve, je povzročila veliko zmanjšanje subvencij otroškega varstva in drugih socialnih pomoči. Socialne reforme so oblikovale večjo individualno svobodo. Oblikovale so se nove razmere, v katerih morajo sedaj ženske izbirati med materinstvom in ostalimi možnostmi. Naraščanje cen in brezposelnost, zmanjšanje življenjske ravni in celo pojav revščine so bile vsekakor razmere, kjer so otroci pomenili socialno in finančno tveganje. Rodnost v državah v tranziciji se je v samo nekaj letih drastično zmanjšala. V zadnjih nekaj letih pa se je v večini držav ustalila na zgodovinsko nizki ravni.

2.2 SMRTNOST

Če so rojstva pozitivna komponenta gibanja prebivalstva, velja za smrtnost, da je negativna komponenta. Povzroča zmanjšanje števila prebivalstva. Dejavnike, ki vplivajo na smrtnost, lahko razdelimo na endogene, ki se razvijejo znotraj organizma, in eksogene, ki delujejo zunaj organizma. Endogeni dejavniki so odvisni od starosti, spola ter procesa individualnega staranja. Eksogeni dejavniki pa so odvisni od fizičnega in družbenega okolja posameznika in celotnega prebivalstva. Med slednje lahko štejemo družbeno-ekonomske, geografske in klimatske dejavnike. Endogeni in eksogeni dejavniki so med seboj prepleteni, zato je njihov vpliv na posameznika težko ločiti.

2.2.1 Število umrlih in splošne stopnje smrtnosti

Upadanje smrtnosti, ki je značilno za razvite države, se je v obdobju tranzicije v opazovanih državah nekoliko umirilo, kar vidimo iz absolutnega števila umrlih v tabelah P1 do P10 v Prilogi 1. V treh državah (Bolgariji, Litvi in Romuniji) je bilo v letu 2001 celo več umrlih kot v letu 1990. Iz izračunanih indeksov števila umrlih za leti 2001 in 1990 vidimo, da imajo te države indeks višji od 100. V Bolgariji je leta 2001 umrlo 5,1% več ljudi kot v letu 1990. Največji napredek je dosegla Češka, saj je imela v letu 2001 kar za 15,6% manj umrlih kot v izhodiščnem letu.

Tabela 3: Indeks števila umrlih med letoma 2001 in 1990

Država	Indeks 01/90 1990 = 100
Bolgarija	103,5
Češka	83,4
Estonija	94,8
Madžarska	90,7
Latvija	94,8
Litva	101,6
Poljska	93,1
Romunija	105,1
Slovaška	95,2
Slovenija	99,4

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 86.

Pomembno pa je opozoriti tudi na gibanje števila umrlih med posameznimi leti. Skoraj za vse tranzicijske države velja, da se je v prvih nekaj letih tranzicije število umrlih občutno povečalo. Še posebno to velja za tri baltske države. Največ umrlih so imele države v letih 1993 in 1994, potem pa se je to število začelo zmanjševati. Tudi Slovenija spada med države, kjer je bilo število umrlih v obdobju tranzicije višje kot pa pred njo. Izjemi sta Češka in Slovaška, kjer je vsako leto umrlo manj ljudi.

Gibanje splošne stopnje smrtnosti je relativni kazalec smrtnosti, ki nam pove, koliko ljudi v povprečju umre v enem letu na tisoč prebivalcev obravnavane populacije. Ta kazalec potrebujemo za izračun stopnje naravnega prirastka. Gre za razmerje med številom umrlih in srednjim številom prebivalcev v določenem letu. Za primerjavo smrtnosti med državami pa ta kazalec ni primeren, saj moramo upoštevati, da so posamezni demografski pojavi v veliki meri odvisni od različnih struktur prebivalstva. Smrtnost prebivalstva se spreminja po starosti, spolu, izobrazbi, poklicu in podobno. Zaradi vsega tega moramo pri primerjavi smrtnosti med različnimi državami upoštevati razlike v starostnih strukturah. Vpliv razlik v starostnih strukturah prebivalstev lahko izločimo s pomočjo postopka standardizacije. Pri tem postopku si pomagamo s standardnim ali neke vrste tipičnim prebivalstvom, ki ga apliciramo na kazalnike posameznega proučevanega pojava v različnih sredinah (Malačič, 2000, str. 54). V Prilogi 7 so izračunane standardizirane stopnje smrtnosti za Češko, Romunijo in Slovenijo za leto 1998 za žensko in moško populacijo. Za standardno prebivalstvo smo vzeli Madžarsko, kar pomeni, da smo za izračun primerljivih stopenj smrtnosti uporabili starostno strukturo prebivalstva Madžarske.

2.2.2 Vpliv starosti in spola na smrtnost

Eno od preučevanj smrtnosti se izvaja tudi po spolu in starosti, saj sta to dejavnika, ki pomembno vplivata na smrtnost. Dejavnik, ki najbolj vpliva na smrtnost, je starost. Če smrtnost spremljamo po starosti, vidimo, da je stopnja smrtnosti dokaj visoka v prvem letu človekovega življenja, nato dokaj hitro upade in doseže najnižjo točko v starosti otroka od 10 do 14 let. Kasneje smrtnost najprej polagoma nato pa vedno bolj narašča in doseže maksimalno vrednost v visoki starosti. Kazalec, s katerim spremljamo to gibanje smrtnosti, je starostno specifična stopnja smrtnosti. Dobimo jo tako, da primerjamo število umrlih določene starosti ali posameznega starostnega razreda v opazovanem obdobju s številom prebivalstva iste starosti ali starostnega razreda v populaciji.

Običajno računamo starostno specifične stopnje smrtnosti ločeno za žensko in moško populacijo. To je utemeljeno z dejstvom, da obstajajo precejšnje razlike v smrtnosti med moškimi in ženskami. Smrtnost ženskega prebivalstva je ponavadi nižja kot smrtnost moškega prebivalstva, in to v obdobju celega življenja. Največja razlika v smrtnosti med ženskami in moškimi nastopi po 20. letu življenja. Razlogov za to je več. Moški so izpostavljeni večjim tveganjem na poklicnem področju, imajo bolj nezdravo življenje in sodijo v večjo rizično skupino za nekatere bolezni, ki so najpogosteje vzrok smrti v višjih starostnih razredih. Razlika v smrtnosti se kaže tudi v pričakovani življenjski dobi, saj je za žensko populacijo ta v povprečju kar za nekaj let višja od moške.

V Prilogi 6 so v tabelah P18, P19 in P20 podane starostno specifične stopnje smrtnosti ($m_{f,x}$ in $m_{m,x}$) za 3 starostne razrede ali kontingente (20-24 let, 25-39 let, 40-59 let) za leta 1990, 1994 in 1999. Podatki prikazujejo število umrlih moških in žensk v posameznem starostnem razredu na 100 000 prebivalcev tega starostnega razreda.

Potrdimo lahko, da je v letu 1994 v vseh državah, razen na Poljskem, umrlo v treh opazovanih starostnih kontingentih po več ljudi na 100 000 prebivalcev kot v letu 1990. Največje povečanje števila umrlih so doživele tri baltske države. Te so tudi edine, v katerih tudi do leta 1999 število umrlih v opazovanih razredih ni padlo pod nivo iz leta 1990.

Zbrani podatki prav tako potrjujejo, da obstajajo razlike v umrljivosti med spoloma in da so te kar precejšnje. Čeprav so razlike med državami precejšnje, smo izračunali povprečne vrednosti in ugotovili, da je leta 1990 je v starostnem razredu 20-24 let umrlo kar 3,4-krat več moških kot žensk, v starostnem razredu 25-39 let 2,9-krat več moških in v starostnem razredu 40-59 let 2,6-krat več moških kot žensk. V obdobju 1990-1994 se je v vseh starostnih razredih bolj povečala smrtnost moških, kar je razlike v stopnji smrtnosti med moškimi in ženskami še povečalo.

2.2.3 Umrljivost dojenčkov

Eden najpomembnejših kazalcev razvitosti neke dežele je smrtnost dojenčkov. Gre za specifično smrtnost po starosti v prvem letu življenja. Je pomemben kazalec zdravstvenega stanja dojenčkov, hkrati pa nakazuje tudi razvitost zdravstvene dejavnosti na določenem območju, zdravstveno ozaveščenost ter socialekonomske možnosti za življenje. Ta podatek nam pokaže, koliko neka družba skrbi za otroke, matere in človeka nasploh. Na smrtnost dojenčkov vplivajo predvsem socialno-ekonomski dejavniki. Z višanjem življenjske ravni in zdravstvene oskrbe smrtnost dojenčkov pada. Države v razvoju se bojujejo z visoko stopnjo smrtnosti dojenčkov, medtem ko je ta v razvitih državah že blizu biološkega minimuma.

Smrtnost dojenčkov merimo s stopnjo smrtnosti dojenčkov, ki nam pove število umrlih dojenčkov v neki populaciji na 1000 živorojenih dojenčkov. Smrtnost dojenčkov v tranzicijskih državah ima že zelo dolgo trend upadanja. Medtem ko je povprečna stopnja umrljivosti dojenčkov vseh desetih držav leta 1970 znašala še 27,5‰, je bila v letu 1990 le še 14,1‰, kar pomeni, da je v desetih tranzicijskih državah do dopolnjenega prvega leta na 1000 živorojenih otrok umrl v povprečju 14,1 otrok.

Kot vidimo v Tabeli P21 v prilogah, so imele države v letu 1990 različne stopnje smrtnosti dojenčkov. Daleč najnižjo je imela Slovenija, daleč najvišjo pa Romunija, kar 25,0‰. Skozi opazovano obdobje so se stopnje smrtnosti dojenčkov v vseh državah znižale. Kot kažejo izračunani indeksi za obdobje, sta največji napredek na področju smrtnosti dojenčkov dosegli Češka in Poljska, kjer se je smrtnost dojenčkov od leta 1990 do 2001 znižala za več kot 60%. Najmanjši napredek sta dosegli Bolgarija in Litva. Podatki za vmesna leta kažejo, da je v prvem obdobju tranzicije smrtnost dojenčkov v nekaterih državah (Estonija, Latvija) nekaj let tudi naraščala, vendar je po umiritvi razmer spet začela upadati in je bila na koncu obdobja že nižja kot v letu 1990.

S konstantnim upadanjem stopnje smrtnosti dojenčkov se tranzicijske države približujejo najbolj razvitim zahodnoevropskim državam. Povprečna stopnja smrtnosti dojenčkov za 15 držav EU je v letu 2000 znašala 4,9‰, medtem ko je povprečna stopnja tranzicijskih držav znašala 9,4‰. Že nekaj desetletij imajo najnižjo smrtnost dojenčkov skandinavske države. Tako je imela v letu 2000 Švedska stopnjo smrtnosti 3,0‰, Finska pa 3,8‰.

2.2.4 Pričakovana življenjska doba

Življenjsko pričakovanje ali srednje trajanje življenja je najbolj strnjen kazalec smrtnosti. To je kazalec, ki je neodvisen od starostne strukture prebivalstva. Življenjsko pričakovanje nam pove, koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje oseba stara x let, ob predpostavki konstantne stopnje smrtnosti, kakršna je vgrajena v tablice smrtnosti. Najpomembnejša je vrednost e_0 ali življenjsko pričakovanje ob rojstvu, saj je to najbolj sintetičen kazalnik smrtnosti prebivalstva. Pove nam, koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje novorojenček ob pogoj, da bo v vsem svojem življenju izpostavljen zakonitostim umiranja, ki veljajo v določenem obdobju (Malačič, 2000, str. 132).

Za razvite države je značilno, da se pričakovano trajanje življenja podaljšuje. To v splošnem velja tudi za tranzicijske države z redkimi izjemami. V Tabeli P22 so prikazani podatki o pričakovani življenjski dobi, ločeno za moške in ženske v izhodiščnem letu 1990 in v letu 2000. Opazimo, da se je v vseh državah pričakovana življenjska doba moških in žensk zvišala. Izjema je Bolgarija. Za to državo je značilno počasno, a vztrajno padanje pričakovane življenjske dobe, in to tako pri moških kot pri ženskah. V vseh ostalih državah se je pričakovana življenjska doba povišala za moške v povprečju za leto in pol, za ženske pa v povprečju za 1,6 let. Najvišjo pričakovano življenjsko dobo tako za moške kot ženske je imela v izhodiščnem letu 1990 Slovenija. Do leta 2000 se ji je od ostalih držav najbolj približala Češka, ki je v 11-letnem obdobju zvišala pričakovano življenjsko dobo moških za kar 4,1 leta in žensk za 3 leta. Najnižjo pričakovano življenjsko dobo moških v opazovanem obdobju ima Latvija, žensk pa Romunija.

Pomembno je tudi opozoriti na večanje razlike v pričakovani življenjski dobi med moškimi in ženskami. Ženske praviloma dosegajo višjo pričakovano življenjsko dobo kot moški. V razvitih državah se razlika že več kot štiri desetletja povečuje. Največji vpliv na to razliko ima večja smrtnost moških. V letu 1990 je znašala razlika med pričakovano življenjsko dobo moških in žensk v vseh 10 tranzicijskih državah v povprečju 8,5 let, do leta 2000 pa se je ta razlika celo povečala na 8,6 let. V letu 2000 je imela najvišjo razliko Latvija, in sicer 11,2 leti, najnižjo razliko pa so imeli na Češkem, in sicer 6,7 let. To pomeni, da na Češkem novorojenčki moškega spola lahko pričakujejo v povprečju za 6,7 let krajše življenje, kot ga bodo imele novorojenke.

Kljub pozitivnemu trendu naraščanja pričakovane življenske dobe pa tranzicijske države še vedno zaostajajo za razvitejšimi zahodnoevropskimi državami. Povprečna pričakovana življenjska doba v državah EU je v letu 2000 za moške znašala 74,9 let in za ženske 81,2 let. Najvišjo pričakovano življenjsko dobo žensk v letu 2000 sta imeli Francija in Španija, in sicer 82,7 let, moških pa Švedska z 77,4 leti. Pri moški populaciji tranzicijske države v povprečju zaostajajo za državami EU za kar 6,8 let, pri ženski populaciji pa za 4,6 let .

2.2.5 Vzroki za spremembe na področju smrtnosti

Višja življenjska raven, razvoj na področju medicine in boljša zdravstvena oskrba so poglaviti razlogi, da smrtnost v razvitih državah že dalj časa upada. Eden glavnih razlogov, da pa se trend zmanjševanja splošne smrtnosti nekoliko upočasnuje, je staranje prebivalstva, saj se v vseh razvitih državah povečuje delež starega prebivalstva na račun zmanjševanja deleža mladega prebivalstva.

Od konca druge svetovne vojne pa do leta 1990, ko se je začela tranzicija, so opazovane države na področju zdravstva dosegle številne uspehe. Nekatere bolezni so bile skoraj iztrebljene, zelo se je zmanjšala smrtnost dojenčkov, pa tudi smrtnost ostalega prebivalstva se je zmanjševala. Razlogov za to je več:

- vsem dostopna zdravstvena oskrba in cepljenja, kar je vplivalo na zmanjšanje razširjenosti nalezljivih bolezni,
- široko zasnovan sistem izobraževanja, ki je zmanjševal nevednost in omogočil dostop do izobrazbe tako fantom kot dekletom,
- višanje življenjskega standarda in iztrebljanje ekstremne revščine (A Decade of Transition, 2001, str. 47).

V prvem obdobju prehoda so se razmere na področju zdravstva poslabšale. Nekatere tranzicijske države so bile soočene z nenadnim in kar očitnim povečanjem stopenj smrtnosti prebivalstva. Podatki kažejo, da je bilo samo v treh baltskih državah v obdobju 1990-1999 kar 47.000 presežnih smrti, ki so bile posledica povečanja stopenj smrtnosti po letu 1989. Prisotna pa sta še dva zdravstvena problema, ki poslabšujeta zdravstvene razmere v primerjavi z obdobjem pred tranzicijo: naraščanje števila okuženih z virusom HIV v zadnjih nekaj letih, skozi celotno obdobje pa konstantno naraščanje števila obolelih s tuberkulozo, nalezljivo boleznijo, ki je nekoč že bila popolnoma nadzorovana (A Decade of Transition, 2001, str. 53).

Od vseh presežnih smrti je bilo kar 72% moških, 75% pa je bilo starih med 25 in 60 leti. Ugotovimo torej lahko, da se je najbolj povečala smrtnost moških v srednjih letih. Nižji dohodki in vnovičen pojav revščine sta bili ekonomski posledici tranzicije, ki sta negativno vplivali na zdravje prebivalstva. Nižji dohodki so omejili tudi sposobnost prebivalcev, da kupijo izdelke in storitve povezane z zdravim življenjem. Ekonomske razmere z naraščajočo inflacijo in brezposelnostjo v prvi polovici devetdesetih let so povečale tudi psihološke pritiske na posameznika, katerega prihodnost je postala negotova. Vse to je večalo stresnost življenja.

Prav stres pa je skupna točka dvema najpogostejšima skupinama vzrokov smrti, ki sta se v obdobju tranzicije najbolj povečali. To sta bolezni obtočil (srca in ožilja) in poškodbe (samomori, prometne nezgode, uboji). Spremembe smrtnosti med državami so bile različne. V

Latviji se je v prvih letih tranzicije število smrti zaradi srčnih infarktov povečalo kar za 80%, medtem ko je v Sloveniji in na Češkem skozi celotno obdobje počasi upadalo. Povečalo pa se je tudi število samomorov. Tak presežek umrlih, predvsem moških, je imel številne posledice tako za družine kot za državo. Družine so v večini primerov izgubile dobitnika dohodka, kar je še otežilo njihovo ekonomsko in psihično stanje, država pa je izgubila aktivno prebivalstvo, ki bi še nekaj let lahko ustvarjalo njen produkt. Povečanje števila obolelih in povečano število podpor družinam umrlih pa za državo predstavljata tudi večje socialne izdatke.

Sedaj pa se ozrimo še na nekatere spremembe v organiziranosti in dostopnosti zdravstvenih storitev v tranzicijskih državah, ki so prispevale k poslabšanju razmer v zdravstveni oskrbi prebivalstva. V planskem gospodarstvu je zdravstvo spadalo v pristojnost države. Država ga je financirala iz svojega proračuna. Vse zdravstvene ustanove so bile državne in vsi zaposleni v tej dejavnosti so bili uslužbenci države. Tak sistem je zagotavljal enako dostopnost zdravstvenih storitev vsem državljanom, tudi revnejšim slojem, saj so bile storitve brezplačne.

Tabela 4 : Delež izdatkov za zdravstvo v BDP za izbrane države v letih 1989 in 1999 (v %)

	Češka	Latvija	Litva	Poljska	Romunija	Slovaška	Slovenija
1989	6,1	3,7	3,7	4,9	2,5	5,0	5,6
1999	6,2	4,4	5,4	4,5	2,5	6,6	6,6

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 60.

Prehod v tržno gospodarstvo je terjal spremembe tudi na tem področju. Kot prvo so se v številnih državah prehodno zmanjšali izdatki države za zdravstvo. V zgornji tabeli so navedeni odstotki bruto domačega proizvoda, ki so ga države namenile za zdravstvo v nekaterih izbranih državah za leti 1989 in 1999. Povprečni odstotek BDP, namenjen zdravstvu v državah EU, je leta 1998 znašal 6,1%. Medtem ko so nekatere države za zdravstvo namenjale celo več denarja, pa so druge za tem povprečjem še zelo zaostajale. Lahko bi rekli, da so v desetletnem obdobju nekatere bolj razvite države še okrepile financiranje zdravstva, medtem ko so revnejše države ostale na že tako nizki ravni. Šele ko pomislimo, kako močno je v prvih letih tranzicije upadel BDP v opazovanih državah, nam postane jasno, koliko manj denarja je bilo namenjeno financiranju zdravstva v njih.

Posledica prehoda v tržno gospodarstvo je tudi prihod zasebnega sektorja na trg zdravstvenih storitev. Nekatere zdravstvene ustanove so se privatizirale ali pa so zdravniki ustanovili svoje ordinacije. To je imelo za prebivalstvo dvojni učinek. Pozitiven učinek je izboljšanje kvalitete storitev in zmanjšanje čakalnih vrst, saj sedaj na trgu obstaja konkurenca. Negativni učinek pa je neenaka dostopnost do teh zdravstvenih storitev. Privatne zdravstvene ustanove namreč

velik del svojih storitev uporabnikom zaračunavajo. Tako imajo do kvalitetnih in hitrih uslug dostop samo sloji prebivalstva z višjim dohodkom, medtem ko revnejši sloji ostajajo v čakalnih vrstah državnih ustanov.

Prav neenakost v dostopnosti zdravstvenih storitev pa je povzročila še en pojav, ki se je v obdobju tranzicije še razširil. Gre za neformalna plačila zdravnikom za zdravstvene storitve ali podkupnine. Obstajale so že v obdobju planskega gospodarstva, v obdobju tranzicije pa so se zaradi razpada zdravstvenih sistemov in nizkih plač zdravnikov razmahnile. Po podatkih Svetovne banke je na Poljskem leta 1998 kar 78 od 100 pacientov plačalo zdravstvenemu osebju za opravljeno storitev. Na Slovaškem je delež takih pacientov leta 1999 znašal 60%, v Bolgariji pa leta 1997 21% (A Decade of Transition, 2001, str. 48). Tudi plačevanje podkupnin zagotavlja boljše in hitrejše storitve samo bogatejšim slojem. Revnejši sloji prebivalstva zato redkeje obiščejo zdravnika, pa čeprav bi bilo to potrebno. Prav tako si ne morejo privoščiti primernih zdravil, saj so zanje mnogokrat potrebna doplačila. To pa sta zadostna razloga, da država tudi v prihodnje ostane prisotna v financiranju zdravstva ter da poskrbi za njegovo učinkovitost in dostopnost vsem.

2.3 MIGRACIJE

Poleg rodnosti in smrtnosti vplivajo na spremembe v številu prebivalstva tudi migracije ali selitve. Migracije običajno opredelimo kot premike posameznih prebivalcev ali selilcev iz odselitvenega območja v priselitveno območje. Te premike povzročajo različni dejavniki, ki so lahko ekonomske, politične, verske, psihološke, kulturne ali druge narave. Predmet opazovanja so predvsem zunanje migracije, kjer gre za selitev ljudi iz države v državo, da bi tam delali (začasna preselitev) ali celo, da bi se v drugi državi trajno naselili. Poznamo pa tudi notranje migracije, ki zajemajo selitve prebivalstva znotraj neke države. Pri tem gre predvsem za selitve iz ruralnega v urbano okolje ali obratno. Ločimo dve obliki migracij:

1. priselitve ali imigracije, ko gre za povečanje števila prebivalcev na nekem področju zaradi doselitve prebivalcev iz drugega področja,
2. odselitve ali emigracije, ko gre za odselitve prebivalcev v neko drugo področje ali državo.

Glede na obseg migracij v obdobju tranzicije centralno- in vzhodnoevropske države lahko združimo v dve skupini. V prvi skupini (centralnoevropska skupina) so priselitvene države, kamor uvrščamo Češko, Slovaško, Madžarsko in Slovenijo. V drugi skupini držav (jugovzhodna skupina in Poljska) pa so odselitvene države: Poljska, Bolgarija, Romunija ter države bivše Jugoslavije (Malačič, 2003, str. 6). K odselitvenim državam lahko uvrstimo tudi vse tri baltske države.

2.3.1 Priselitvene tranzicijske države

Češka je edina država, za katero lahko rečemo, da je skozi celotno opazovano obdobje priselitvena, kar pomeni, da je imela od leta 1990 do 2001 pozitivne neto migracije. Zaradi uspešnega poteka tranzicijskega procesa ter dokaj hitro dosežene visoke makroekonomske stabilizacije so emigracijski pritiski po letu 1990 oslabei. Povečal se je pritok priseljencev predvsem iz Bolgarije, Romunije in bivše Sovjetske zveze. Skoraj polovico vseh priseljencev v državo pa so predstavljali prebivalci Slovaške, katere gospodarstvo je bilo v procesu tranzicije bolj prizadeto. Največ ljudi se je iz Slovaške priselilo od leta 1992 do leta 1994. Zaradi ugodnega geografskega položaja je Češka postala tudi ugodna prehodna država za legalne in ilegalne migrante, ki so namenjeni v Zahodno Evropo. Največ ilegalnih emigrantov prihaja iz Afganistana in Indije. V zadnjih letih se je povečalo tudi število prosilcev za azil.

Slovaška je bila v prvem obdobju tranzicije emigracijska država, zaradi razlogov, ki smo jih omenili v prejšnjem odstavku, po letu 1993 pa je postala priselitvena država. Največ imigrantov je prišlo iz Češke, Ukrajine, s Poljske, z Madžarske in iz držav bivše Jugoslavije.

Po letu 1989, ko je Madžarska odprla svoje zahodne meje, se migracije niso bistveno povečale, ker se je sprememba sistema odvijala mirno in brez hujših negativnih posledic. V prvih letih tranzicije je bilo opaziti povečanje števila imigrantov iz bivše Jugoslavije, kar je bila posledica slabih ekonomskih razmer in vojne na tem področju. Na Madžarsko so se vrnili predvsem Madžari, ki so živeli v Bolgariji, Ukrajini in na področju bivše Jugoslavije. Po letu 1992 se je pritok prebivalcev umiril. Emigrantje so bili namenjeni predvsem v zahodnoevropske države. V letu 2000 so tujci predstavljali le 1,5% celotnega prebivalstva. Veliko je tudi začasnih doselitev tujcev, predvsem poslovnežov, študentov in sezonskih delavcev.

Zaostrene gospodarske in politične razmere so leta 1991 povzročile razpad Jugoslavije. Osamosvojitve Slovenije je povzročila, da so prej notranje migracije postale mednarodne. Leta 1991 in 1992 so bile zaradi umika zvezne vojske in nekaterih imigrantov iz drugih jugoslovanskih republik, ki so se vračali nazaj v svoje republike, neto zunanje migracije negativne. Ta negativni migracijski tok so v letih 1991-1993 kompenzirali begunci z vojnih področij bivše Jugoslavije. Teh je bilo v letu 1996 v Sloveniji kar 60.000. Neto migracije so bile negativne le še leta 1998, v ostalih letih pa so bile pozitivne. Slovenija je imigracijsko področje za priseljence z Balkana in iz nekaterih drugih vzhodnoevropskih držav. Vračajo pa se tudi nekateri slovenski izseljenci, ki so pred desetletji odhajali na delo v tujino.

2.3.2 Odselitvene tranzicijske države

Politične in socialne reforme so vplivale na spremembo migracijskih gibanj tudi na Poljskem. Za Poljsko je bilo že pred letom 1990 značilno dokaj obsežno izseljevanje ljudi v tujino. Z odprtjem meja se je ta proces samo še nadaljeval. Skozi celotno obdobje tranzicije je bila Poljska emigracijska država, saj je število odseljencev vseskozi presegalo število priseljencev. Največ emigrantov je bilo namenjenih v Nemčijo, ZDA, Avstrijo in Italijo. Priseljenci so predvsem Poljaki, ki so iz države odšli v sedemdesetih in osemdesetih letih in se sedaj zaradi spremembe političnega režima in boljšega ekonomskega položaja v državi vračajo nazaj.

Bolgarija in Romunija sta skozi celotno obdobje tranzicije odselitveni državi. Največ izseljencev je odšlo iz držav takoj po koncu revolucije, to je v letih 1989 in 1990. Največ ljudi je odšlo na Češko, Madžarsko in v države EU. V zadnjih letih se je letno število emigrantov v Bolgariji ustalilo pri številki okrog 35.000 in v Romuniji okrog 20.000. Preko Bolgarije in Romunije potekajo tudi ilegalne poti za emigrante s Srednjega Vzhoda in Azije proti Zahodni Evropi. Največ izseljencev predstavljajo bolj izobraženi sloji ljudi. V letu 2001 je imela Romunija prvič po letu 1989 pozitivne neto migracije.

Tudi tri baltske države lahko označimo kot odselitvene države, saj je njihov saldo migracij skozi celotno obdobje tranzicije negativen. Največ emigrantov je imela Latvija v letu 1992, ko je iz države odšlo skoraj 54.000 ljudi. Podobno gibanje sta imeli tudi Estonija in Litva. Glavni cilji izseljencev so bile Nemčija, ZDA in druge razvite države. Veliko ljudi, ki so se v osemdesetih letih priselili v baltske države, se je po letu 1990 vrnilo v Rusijo, Belorusijo in Ukrajino. Po letu 1994 se je letno število odseljencev zmanjšalo in ustalilo, vendar je saldo kljub temu še vedno negativen. Migracije med državami so zanemarljivo majhne.

2.3.3 Vzroki za spremembe na področju migracij

Lahko rečemo, da so mednarodne migracije na področju Vzhodne in Centralne Evrope razmeroma nov pojav, ki se je pojavil šele po padcu komunističnega režima v teh državah. Od leta 1950 do leta 1990 so bile migracije v tranzicijskih državah, z izjemo Jugoslavije, strogo prepovedane. Nedemokratski politični sistem je prepovedoval selitve iz držav v demokratične države Zahodne Evrope in ostalega sveta. Otežene in omejene pa so bile tudi selitve v sosednje države.

Proti migracijam so se države borile zelo različno. Prebivalci so za vsak obisk tujine potrebovali posebna dovoljenja najvišjih državnih organov in niso imeli prostega dostopa do potnega lista. Kontrole na mejah so bile zelo stroge. Velika večina migrantov je v tem obdobju meje prestopila ilegalno. Vzroki za tako tvegane selitve so bili predvsem politični.

Država je s svojim delovanjem omejevala številne osnovne človekove pravice. Nasprotniki obstoječega političnega sistema pa so bili preganjani.

Spremembe političnih sistemov bivših socialističnih držav v Srednji in Vzhodni Evropi so zmanjšale politične motive za emigracijo iz teh držav, tako da politični dejavniki po letu 1990 niso več igrali vidne vloge pri odločitvi za emigracije v Zahodno Evropo. Države so odprle svoje meje in omogočile prosto gibanje ljudi brez kakršnih koli omejitev. Najpomembnejši dejavniki sodobnih migracij na zahod v obdobju tranzicije so postali ekonomski, saj si želijo prebivalci držav v tranziciji z njo izboljšati ekonomski položaj in kvaliteto življenja. Pomemben vzvod migracijskim gibanjem iz tranzicijskih držav v bolj razvite zahodnoevropske države so predstavljale predvsem razlike v gospodarski razvitosti med državami, ki se kažejo v velikosti realnega BDP, stopnji gospodarske rasti in stopnji brezposelnosti.

Pomemben faktor pri odločitvi za migracijo predstavlja tudi posameznikova percepcija prihodnosti v povezavi s trenutno splošno sociopolitično in ekonomsko situacijo doma. Zaradi večje brezposelnosti in nizke stopnje gospodarske rasti v prvem obdobju tranzicije so bili ljudje razočarani nad uvedenimi reformami. Mnogi med njimi so se zaradi pesimizma in negotovih ekonomskih razmer odločili za migracijo v želji po izboljšanju kvalitete življenja.

Spremembe, ki so se zgodile v Centralni in Vzhodni Evropi po letu 1989, so pripeljale do povečanja migracijskih gibanj ne samo iz vzhodnoevropskih držav proti Zahodni Evropi, ampak tudi med samimi državami. V splošnem lahko pri migracijskih gibanjih v zadnjem desetletju 20. stoletja zaznamo dva trenda:

1. naraščajoči obseg znotraj regijskih selitev in
2. večji obseg tranzitnih migracij proti zahodnoevropskim državam.

Migracije med posameznimi tranzicijskimi državami so obstajale že pred letom 1989, vendar so se po tem letu še okrepile. Gre predvsem za selitve etničnih manjšin nazaj v svojo državo. Tako so se manjšine Madžarov selile iz Romunije in Slovaške nazaj na Madžarsko, Poljaki so se vračali iz Ukrajine, Kazahstana in Sibirije, Rusi iz baltskih držav, Finci iz Rusije in Estonije in podobno (Trends in International Migration, 1999, str. 60). Podobne premike smo po letu 1991 beležili tudi v Sloveniji, ko je po osamosvojitvi prišlo do povratnih emigracij v države nekdanje Jugoslavije.

Pri drugem trendu gre za selitve državljanov bivše Sovjetske zveze, Azije in tudi Afrike v zahodnoevropske države. Ti migranti so v večini primerov po legalni poti pripotovali v tranzicijsko državo, svojo pot pa želijo čim hitreje končati v eni od držav Zahodne Evrope. Pot do tja večinoma poteka ilegalno. To povečano priseljevanje začasnih, v mnogih primerih tudi ilegalnih priseljencev, predstavlja za tranzicijske države posebno pereč problem. Za

državo predstavljajo ti priseljenci dodaten strošek, saj jih je potrebno primerno vzdrževati in nato vrniti v njihovo domačo državo. Hkrati pa so morale države zelo poostri nadzor nad svojimi mejami, kar so od njih zahtevale razvitejše države, ki se prav tako bojijo prekomernega dotoka cenejše delovne sile iz Azije in Afrike (Trends in International Migration, 1999, str. 60).

Lahko rečemo, da odprtje mej po letu 1990 ni povzročilo pretiranih migracijskih gibanj, kot so prej pričakovali. Strah Zahodne Evrope pred masovnimi migracijami z Vzhoda se ni uresničil. Znotraj migracij se je povečal obseg začasnih migracij, medtem ko je delež stalnih selitev upadel. Prav tako tranzicijske države večinoma nimajo resnih težav z izselitvami izobraženih slojev prebivalstva ali begom možganov (Malačič, 2003, str. 9).

2.4 RAST PREBIVALSTVA

Prebivalstvo je skupnost ljudi, ki v danem trenutku (pri popisu prebivalstva, v kritičnem trenutku) prebivajo na določenem območju. Poleg materialnih dejavnikov je prebivalstvo osnovna sestavina ekonomske dejavnosti in družbeno ekonomskega razvoja in tvori po eni strani proizvodni potencial, po drugi strani pa skupnost potrošnikov. Zaradi vse večje gibljivosti ljudi se je v statistični praksi uveljavil kriterij, ki prebivanje izenačuje s stalnim bivališčem.

Za demografsko analizo je pomembno, da opazujemo rast prebivalstva, kar opredelimo kot vsako količinsko spremembo njegovega števila. To pomeni, da pride pri povečanju števila prebivalstva v nekem časovnem obdobju do pozitivne, pri zmanjševanju števila prebivalstva pa do negativne rasti. Kot je razvidno že iz temeljne demografske enačbe na strani 6, je rast prebivalstva sestavljena iz naravne rasti, ki jo predstavlja naravni prirastek, in iz migracijske rasti, ki jo predstavljajo neto migracije.

2.4.1 Naravni prirastek

Naravni prirastek za neko obdobje izračunamo kot razliko med številom rojstev in številom smrti. Razlika je lahko pozitivna, kar pomeni, da se prebivalstvo številčno povečuje, oziroma negativna v primeru, ko se prebivalstvo številčno zmanjšuje. Naravni prirastek lahko prikažemo tudi relativno, kot razliko med splošnima stopnjama natalitete in mortalitete, in ga izrazimo v promilih.

Iz zbranih podatkov (glej Tabelo P12) lahko vidimo, da sta imeli v izhodiščnem letu 1990 negativni naravni prirastek le Bolgarija in Madžarska. V letu 1995 je število umrlih presevalo

število novorojenih že v sedmih državah. V letu 2001 pa je imela pozitiven naravni prirastek le še Poljska, vendar je tudi tu razlika med rojenimi in umrlimi iz leta v leto manjša in lahko pričakujemo, da bo naravni prirastek tudi tu kmalu negativen. V nekaterih državah je trend negativnega naravnega prirastka prisoten že daljše obdobje (Madžarska, Bolgarija), pri drugih državah pa se je pojavil šele v obdobju tranzicije in je torej posledica sprememb rodnosti in smrtnosti v obdobju tranzicije.

V Tabeli P12 v Prilogi 2 je podano gibanje stopnje naravnega prirastka za vse države med letoma 1990 in 2001. Glede na gibanje naravnega prirastka lahko države združimo v več skupin. Medtem ko sta imeli Bolgarija in Madžarska skozi celotno obdobje negativne stopnje naravnega prirastka, ki pa so se do leta 2001 le še povečevale, sta drugi ekstrem Poljska in Slovaška s padajočo, a vse do leta 2001 še vedno pozitivno stopnjo naravnega prirastka. Slovenija v obdobju tranzicije ni doživela velikega padca stopnje naravnega prirastka, kot je bilo to pri nekaterih drugih državah. Minimalno vrednost je imela v letu 1999 in to -0,9%. Največji padec stopenj naravnega prirastka in tudi njegovo najnižjo vrednost sta dosegli Estonija in Latvija. Minimalno stopnjo naravnega prirastka sta dosegli v letih 1994 in 1995, ko je bila stopnja naravnega prirastka v Latviji kar -6,9%. Razlog za tak padec gre iskati v nadpovprečnem povečanju stopenj smrtnosti, ki so jim bili priča v teh državah v prvem obdobju tranzicije.

Povprečna stopnja naravnega prirastka za vse tranzicijske države se je od leta 1990 do 2000 znižala z vrednosti 1,91‰ na -2,12‰. V primerjavi z EU je naravni prirastek tranzicijskih držav zelo nizek. Tudi v državah EU se stopnja naravnega prirastka znižuje, vendar pa ima večina držav še vedno pozitivne stopnje. Tako so imele v letu 2000 le 4 izmed 15 držav negativno stopnjo naravnega prirastka. Povprečna stopnja naravnega prirastka v državah EU je v letu 2000 znašala 1,65‰. Najvišjo stopnjo v letu 2000 je imela Irska, in to kar 6,1‰, sledijo ji Francija, Luksemburg in Nizozemska z več kot 4‰.

2.4.2 Neto migracije

Neto migracije so razlika med številom priseljenih in številom odseljenih prebivalcev na nekem območju ali v državi. Razliko lahko prikažemo s številom oseb ali pa relativno s stopnjo neto migracij, ki nam pokaže neto migracije na 1000 prebivalcev. Če je število priseljencev v državo večje kot število odseljencev iz države, bodo neto migracije pozitivne. Pozitivna bo tudi stopnja neto migracij, kar bo imelo pozitiven vpliv na število prebivalcev države. Negativne neto migracije in negativno stopnjo migracij pa imamo, ko je število odseljencev večje kot število priseljencev. To ima negativen vpliv na skupno število prebivalcev v državi.

Kot smo ugotovili že v poglavju 2.3, so bila migracijska gibanja v vseh tranzicijskih državah intenzivnejša v prvi polovici devetdesetih let, potem pa so se umirila. To potrjujejo tudi zbrani podatki v tabelah v Prilogi 1, kjer so navedeni podatki o neto migracijah za posamezne države. Češko in Slovaško lahko označimo kot izrazito priselitveni državi, saj sta imeli med letoma 1990 in 2001 vedno pozitiven saldo neto migracij, razen v letu 1992, ko je imela Slovaška malenkostno negativnega. Medtem ko so bile tri baltske države pred tranzicijo priselitvene države, so z osamosvojitvijo postale odselitvene, saj so njihovi saldi migracij postali negativni. Poljska in Romunija pa sta državi, ki sta imeli že pred obdobjem tranzicije negativne neto migracije. Tranzicija ni spremenila smeri gibanja ljudi, ampak ga je v prvih nekaj letih samo nekoliko okrepila.

V Tabeli P13, kjer so podane letne stopnje neto migracij za obdobje 1990-2001 Bolgarija in Madžarska nista zajeti. Podane stopnje neto migracij omogočajo primerjavo med državami, saj zanemarjajo velikost celotne populacije. Če izračunamo povprečno letno stopnjo neto migracij za vseh 8 tranzicijskih držav s popolnimi podatki, ugotovimo, da je bilo to od leta 1990 do 1999 odselitveno območje. Šele v letu 2000 je bila povprečna stopnja pozitivna in je znašala 0,1%. Prebivalci s tega področja so se večinoma odselili v države EU, kar se pozna tudi v pozitivnih stopnjah neto migracij v državah EU. Zahodnoevropske države veljajo za ekonomsko bolj razvite, zato so bile v preteklosti in so še danes cilj mnogim priseljencem z Vzhoda. V letu 2000 je znašala povprečna stopnja neto migracij za 15 držav EU 1,8%. Najvišjo stopnjo sta imela Luksemburg (8,3%) in Irska (5,3%). Nobena država pa ni imela negativne stopnje neto migracij.

2.4.3 Število prebivalstva

Končno lahko združimo naravno in mehanično gibanje prebivalstva in prikažemo gibanje števila prebivalstva v izbranih tranzicijskih državah. Kazalniki absolutnega obsega rasti prebivalstva, ki so za opazovane države zbrani v Tabelah P1 do P10 v Prilogi 1, nam kažejo absolutno število prebivalcev v določenem časovnem trenutku, to je 1. januarja posameznega leta. Če podatke primerjamo med seboj, ugotovimo, kako se je število prebivalcev držav med določenimi leti spreminjalo. Za lažjo primerjavo smo izračunali tudi indekse, ki nam pokažejo odstotno spremembo obsega prebivalstva med letoma 1990 in 2001 in so prikazani v tabeli na naslednji strani.

Tabela 5: Indeks števila prebivalcev med letoma 2001 in 1990

Država	Indeks 01/90 1990 = 100
Bolgarija	93,0
Češka	99,1
Estonija	86,7
Madžarska	98,3
Latvija	88,6
Litva	94,4
Poljska	101,6
Romunija	96,6
Slovaška	101,7
Slovenija	99,7

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 31-75.

Iz izračunanih indeksov vidimo, da je bilo število prebivalcev 1. 1. 2001 razen na Poljskem in na Slovaškem povsod manjše kot 1. 1. 1990. Največjo razliko v obsegu prebivalstva je imela Estonija, kjer je bilo leta 2001 kar za 13,3% manj prebivalcev kot leta 1990. V ostalih državah je bil upad števila prebivalcev manjši.

Celovitejšo analizo gibanja prebivalstva skozi celotno dvanajstletno obdobje dobimo s primerjavo letnih stopenj rasti prebivalstva. Ta kazalnik spada med relativne kazalnike rasti. Letne stopnje rasti izračunamo tako, da primerjamo število prebivalstva na začetku in na koncu leta. Tako upoštevamo naravni prirastek in neto migracije, ki sta preko leta vplivala na povečanje ali zmanjšanje števila prebivalcev določene populacije. Stopnje rasti v Tabeli P14 so izračunane na podlagi podatkov o številu prebivalcev in letnih gibanjih, ki so za posamezna leta za vse države podani v Prilogi 1. Iz podanih stopenj je razvidno, za koliko odstotkov se je povečalo ali zmanjšalo število prebivalcev v posameznih državah od 1. 1. do 31. 12. določenega leta.

Za Slovenijo lahko rečemo, da je bilo število prebivalstva v opazovanem obdobju izmed vseh držav najbolj konstantno, saj stopnje rasti prebivalstva skozi celotno obdobje še najmanj variirajo in so vseskozi blizu vrednosti 0. V prvo skupino držav, ki jih družijo podobno gibanje števila prebivalstva, lahko uvrstimo Bolgarijo, Estonijo, Madžarsko, Latvijo in Romunijo. V teh državah je bil kazalec vseskozi negativen, kar pomeni, da se je prebivalstvo iz leta v leto zmanjševalo, vendar različno intenzivno (največ v letih 1992 in 1993). V drugo skupino držav lahko uvrstimo Češko, Latvijo in Slovenijo. Njihova značilnost je izmenjavanje pozitivnih in negativnih stopenj rasti prebivalstva. V zadnjih nekaj letih prevladujejo negativne stopnje, ki

pa so blizu vrednosti 0. Ostaneta še Poljska in Slovaška, ki sta imeli vse do leta 1999 pozitivne stopnje rasti prebivalstva, ki pa so bile iz leta v leto nižje.

V naprotju s tranzicijskimi državami pa so imele države EU skozi celotno opazovano obdobje pozitivne stopnje rasti prebivalstva. Prebivalstvo v teh državah se torej povečuje. Stopnja rasti prebivalstva za celotno EU v letu 1999 je bila 0,27%. Pozitivne stopnje rasti niso presenetljive, saj je imelo kar 11 od 15 držav hkrati pozitivno stopnjo naravnega prirastka in pozitivne neto migracije. Najvišjo stopnjo rasti v letu 1999 je imel Luksemburg, in to 1,5%. Tudi v državah z negativnimi stopnjami naravnega prirastka v tem letu (Nemčija, Grčija, Italija in Švedska) se je število prebivalstva povečalo po zaslugi pozitivnih neto migracij.

Stopnje rasti prebivalstva v tranzicijskih državah so bile med leti različne, zaradi različnih vplivov naravnega prirastka in neto migracij v posameznih letih. V prvem obdobju tranzicije, to je med letoma 1990 in 1994, lahko negativne stopnje rasti števila prebivalstva pripišemo povečanim migracijam. Predvsem baltske države so imele v tem obdobju dokaj visoke negativne neto migracije, ki so imele velik vpliv na zmanjševanje prebivalstva v državah. Med letoma 1995 in 2001 se je vpliv migracij na število prebivalstva zelo zmanjšal. Prevladujoč vpliv na negativne stopnje rasti prebivalstva in s tem zmanjševanje prebivalstva je imel naravni prirastek, ki je bil leta 2000 v osmih od desetih držav negativen.

To poglavje lahko sklenemo z ugotovitvijo, da je povečano izseljevanje ljudi v prvih letih tranzicije imelo neposreden, takojšen, a le nekajleten učinek na zmanjševanje populacij posameznih držav. Ko so se ekonomske razmere umirile, so se umirila tudi migracijska gibanja. Naravna gibanja prebivalstva pa so se spreminjala počasneje in konstantno skozi celotno opazovano obdobje in pričakovati je, da bo tudi njihov vpliv dolgotrajnejši. Ker na naravna gibanja prebivalstva vplivajo številni dejavniki, bodo države negativne trende težje obrnile v pozitivno smer.

2.5 STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA

Ločiti je potrebno individualno staranje ljudi od staranja celotnega prebivalstva ali populacije. Med tema dvema pojavoma obstaja bistvena razlika. Proces staranja posameznika je enosmeren proces, saj se človek od rojstva naprej le še stara. Pri celotnem prebivalstvu pa proces lahko poteka v obe smeri. Prebivalstvo se lahko stara, pomlajuje, ali pa se njegova starostna struktura ne spreminja. V splošnem izraz staranje prebivalstva označuje višanje povprečne starosti prebivalstva in spremembe v njegovi starostni strukturi.

Analiza starostne strukture prebivalstva je izredno pomembna pri analizi demografskih gibanj. Odpira celo vrsto ekonomskih in socialnih problemov. Visok odstotek starega prebivalstva predstavlja povsem drugačne probleme kot prebivalstvo z visokim deležem mladih ljudi. Na

starostno strukturo prebivalstva vplivata rodnost in smrtnost, lahko pa tudi selitve, če je starostna struktura selivcev različna od starostne strukture avtohtonega prebivalstva.

Za statistično obdelavo prebivalstvo običajno razčlenjujemo po starosti v starostne razrede ali starostne kontingente, ki so zelo pomembni za celo vrsto analiz. Najpogosteje celotno prebivalstvo razdelimo v 3 starostne kontingente, ki so:

1. razred: od 0 do 14 let,
2. razred: od 15 do 65 let,
3. razred: 65 let in več.

Prvi razred označuje otroke ali mlado prebivalstvo, drugi razred delovni kontingent prebivalstva in tretji razred staro prebivalstvo. Najpogosteje uporabljeni primeri starostnih razredov pa so eno- in petletni razredi.

2.5.1 Kontingenti in starostne piramide

V Tabeli P17 v Prilogi 5 je podana najpogostejša delitev prebivalstva na starostne kontingente. Države lahko primerjamo glede na deleže prebivalstva v treh starostnih razredih. Vidimo tudi, kako se ti deleži spreminjajo. Opazimo lahko, da se je v opazovanem obdobju v vseh državah zmanjšal odstotek mladega prebivalstva, povečal pa se je odstotek delovnega in starega prebivalstva. Spremembe med državami so različno velike, kažejo pa enoten trend, ki samo potrjuje enega od temeljnih demografskih problemov. Podobna gibanja v smeri povečanja deleža prebivalstva starega 65 let in več v celotnem prebivalstvu je pričakovati tudi v prihodnosti. V letu 2000 je imela največji delež prebivalstva starega 65 let in več Bolgarija s 16,3%. Najmlajšo populacijo v letu 2000 so imeli na Slovaškem, kjer je delež otrok znašal 19,2%. Slovenija pa je imela leta 2000 izmed vseh držav največji delež populacije stare od 15 do 64 let.

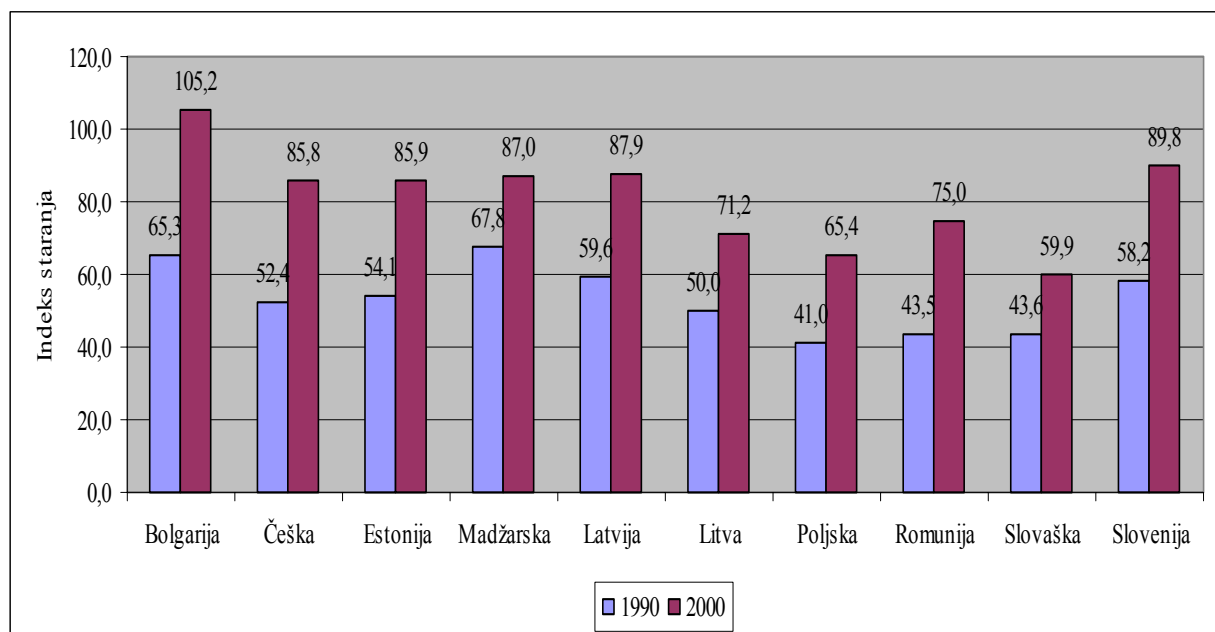
Natančnejšo sliko o staranju prebivalstva pa dobimo, če prebivalstvo razdelimo v še manjše starostne razrede in jih prikažemo v starostnih piramidah. Tako so v Prilogi 5 prikazane starostne piramide nekaterih držav za leto 2001. Vse tranzicijske države se soočajo s staranjem prebivalstva, zato so njihove starostne piramide precej podobne. Na spreminjanje oblike starostnih piramid vpliva spreminjanje starostne strukture prebivalstva. V preteklosti je bila za razvite države značilna oblika prave piramide s širokimi pasovi mlajših starostnih razredov in vedno ožjimi pasovi starejšega prebivalstva. Pravo obliko piramide so kvarile le vbokline ali izbokline, ki so nastale zaradi vojn, baby boomov ali neenake smrtnosti med moškimi in ženskami. Z leti pa zaradi konstantnega večanja deležev prebivalcev v višjih starostnih kontingentih postajajo vrhovi piramid vse bolj kopasti, medtem ko so spodnji deli vedno ožji. Piramida vedno bolj dobiva obliko vaze. Projekcije na dolgi rok celo predvidevajo, da se z nadaljevanjem današnjih trendov gibanja prebivalstva starostna piramida lahko celo obrne na glavo. Taka starostna struktura bi ščasoma pripeljala do izumrtja

naroda. Vendar pa je projekcije na dolgi rok treba jemati nekoliko z rezervo, saj temeljijo na predvidevanem gibanju parametrov, ki pa se vseskozi spreminjajo (Prinz, 2000, str. 11).

2.5.2 Indeks staranja

Na podlagi podatkov iz Tabele P17 smo izračunali indekse staranja za izhodiščna leta in za leto 2000. Tudi indeksi kažejo trend velikega naraščanja. To pomeni, da se prebivalstvo v tranzicijskih državah stara. Indeksi staranja so definirani kot razmerje med številom starega prebivalstva in številom otrok. Izražajo število ljudi starih 65 let in več na 100 otrok v starosti od 0 do 14 let. Najvišji indeks staranja v letu 2000 je imela Bolgarija, in sicer 105,2, kar nam pove, da je imela država v tem letu na 100 otrok v starosti 0-14 let kar 105 prebivalcev starih 65 let in več. Najmlajše prebivalstvo imata Slovaška in Poljska. Od leta 1990 do 2000 je v vseh državah opaziti izrazito rast indeksa staranja, ki se je v povprečju zvišal za kar 30 indeksnih točk. Tudi ta kazalec potrjuje, da se prebivalstvo v opazovanih državah stara.

Slika 2: Indeksi staranja

Vir: - Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 50;
 - Recent Demographic Developments in Europe, 1993, str. 27, 30.

Tudi prebivalstvo EU se stara, in to že daljše obdobje, saj so stopnje rodnosti v večini držav že od sedemdesetih let pod ravnijo, ki zagotavlja enostavno obnavljanje prebivalstva, pa tudi življenjska doba se konstantno podaljšuje. Tako imajo danes tranzicijske države v povprečju

še vedno nekoliko mlajše prebivalstvo kot države EU. V letu 1999 je imelo vseh deset tranzicijskih držav nižji delež prebivalstva starega 65 in več let, kot je znašalo povprečje EU.

Tabela 6: Indeks deležev populacije do leta 2020 (1999 = 100)

	Češka	Slovenija	Poljska	Madžarska	Estonija	Litva	EU 15
0-14 let	74	78	80	79	75	81	88
65 let +	150	147	142	130	125	121	129

Vir: Statistics in Focus, 12/2001, str. 5, 6.

Statistična organizacija Evrostat napoveduje, da bo pridružitve kandidatke k EU samo nekoliko upočasnila proces staranja prebivalstva EU, še vedno pa se bo nadaljeval trend zmanjševanja deležev najmlajše populacije. To je razvidno tudi iz Tabele 6, kjer so za 6 tranzicijskih držav in EU prikazani indeksi pričakovanega povečanja ali zmanjšanja dveh starostnih razredov do leta 2020. Leto 1999 je izhodiščno leto z vrednostjo indeksa 100. Projekcije napovedujejo, da bo delež starega prebivalstva na Češkem leta 2020 kar za 50% večji, kot je bil leta 1999, delež mladega prebivalstva pa se bo v tem obdobju zmanjšal za 26%. Delež mladih v EU bo v primerjavi z letom 1999 nižji samo za 12%, delež starih pa se bo do leta 2020 povečal za 29%.

2.5.3 Vzroki za spremembe starostne strukture prebivalstva

Staranje prebivalstva ni nov fenomen. V večini razvitih evropskih držav je do pojava staranja prišlo ob zaključku demografskega prehoda oziroma v obdobju, ko so stopnje rodnosti in smrtnosti dosegle nizko raven. Demografski prehod je imel dve neizogibni posledici: v prvi fazi rast prebivalstva zaradi hitro padajoče smrtnosti in v drugi fazi staranje prebivalstva zaradi nizke rodnosti (Prinz, 2001, str. 12).

Spreminjanje starostne strukture prebivalstva je pojav, ki je nastal kot stranski proizvod razvojnih sprememb v industrijskih družbah, kot posledica napredka družbe. Je dolgoročna posledica zmanjšanja rodnosti oziroma nadzorovane rodnosti, podaljšanja pričakovane življenjske dobe, višje življenjske ravni, urbanizacije, boljših zdravstvenih razmer ter migracijskih gibanj (Hojnik, 1988, str. 83).

Najpomembnejša determinanta staranja prebivalstva je dolgoročno padanje rodnosti. Kot smo že videli, se za spremljanje tega dejavnika uporablja TFR, ki nam kaže število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi. Vrednost TFR 2,1 pomeni, da ima prebivalstvo s tako rodnostjo enostavno obnavljanje. Če se rodnost zniža daleč pod raven, ki zagotavlja

enostavno reprodukcijo prebivalstva, pride do pretiranega staranja prebivalstva (Malačič, 2000, str. 86). Kot smo že ugotovili, so imele vse tranzicijske države že v letu 1990 nižjo vrednost TFR kot je željena. Do leta 2001 se je ta le še znižala in s tem še pospešila proces staranja.

Smrtnost prispeva k staranju prebivalstva predvsem z zniževanjem v starostnih razredih 30 in več let. Zniževanje smrtnosti v mlajših starostnih razredih vodi k pomlajevanju prebivalstva. Za spremljanje smrtnosti se uporablja življenjsko pričakovanje ob rojstvu, ki nam pove, koliko let življenja lahko v povprečju pričakuje moški ali ženska ob rojstvu. V vseh tranzicijskih državah, razen v Bolgariji, se je pričakovana življenjska doba v opazovanem obdobju dvignila, kar spet potrjuje staranje populacij.

V odprtih prebivalstvih na staranje prebivalstva vplivajo tudi migracije. Selitve vplivajo na staranje zaradi svoje selektivnosti po starosti. Neto priseljevanje mladih prispeva k pomlajevanju prebivalstva, neto priseljevanje starih pa k staranju. Celoten vpliv migracij je odvisen od obsega migracij glede na obseg prebivalstva. Migracije imajo majhen vpliv na države, od koder se ljudje pretežno izseljujejo, in večji vpliv v priselitvenih državah. Zaključimo lahko, da v tranzicijskih državah migracije nimajo večjega vpliva na staranje prebivalstva, saj gre za pretežno izselitveno območje.

3. POSLEDICE DEMOGRAFSKIH PROBLEMOV IN NJIHOVO REŠEVANJE

Kot smo pokazali, sta temeljna demografska problema, s katerima se srečujejo vse razvite svetovne države in prav tako tudi tranzicijske države, zniževanje rodnosti in staranje prebivalstva. Ta dva problema s seboj prinašata številne težave na ekonomskem, socialnem, družbenem in celo političnem področju posameznih držav. V nadaljevanju bomo nekatere temeljne težave podrobneje predstavili. Problemi so v posameznih državah različno pereči in intenzivni. Medtem ko so se nekatere države že prisiljene soočiti z njimi in iskati rešitve, se druge države sploh še ne zavedajo vseh njihovih razsežnosti.

3.1 ZNIŽEVANJE RODNOSTI

Odločitev za otroka je zelo intimna odločitev posameznika, vendar vpliva na vso družbo, na pokojninski, zdravstveni, izobraževalni in ekonomski sistem. Zato so posledice zniževanja rodnosti za družbo številne (Merljak, 2002, str. 7). Kot prvo zniževanje rodnosti vodi do

drugega demografskega problema, to je staranje prebivalstva. Gledano dolgoročno lahko vodi to tudi k zmanjševanju števila prebivalstva na nekem območju, s tem pa je lahko ogrožen celo obstoj nekega naroda. Negativne posledice bodo nastale tudi pri stopnji aktivnosti, saj se zaradi vse večjega števila upokojencev že rušijo razmerja med zaposlenimi in upokojenci. Posledice pa bo čutiti tudi na produktivnosti gospodarstva.

Zniževanje rodnosti vpliva na zmanjševanje števila otrok in mladostnikov. S tem se spreminja struktura potrošnje in povpraševanja po izdelkih in storitvah, ki so namenjeni temu starostnemu razredu. Tako se bo ob nadaljevanju zmanjševanja rodnosti začelo postopno zmanjševati povpraševanje po storitvah izobraževalnega sistema. Gledano dolgoročno se bo zmanjšalo povpraševanje po varstvu predšolskih otrok in posledično bo tudi v osnovnih šolah vse manj otrok. Na dolgi rok bo to botrovalo zaprtju marsikaterega vzgojno-varstvenega zavoda. Zaradi vedno manjših populacij otrok se bodo zmanjšale tudi potrebe po zdravstveni oskrbi otrok, kar bo dolgoročno vodilo do zmanjševanja zdravstvenih delavcev v pediatričnem sektorju. Seveda ne moremo trditi, da bo do takih sprememb prišlo povsod, niti da bodo tako drastične. Dejstvo pa je, da do njih že prihaja predvsem na demografsko ogroženih področjih posameznih držav.

Na dolgi rok bo upadlo tudi povpraševanje po izdelkih za otroke in mladino, a sprememba ne bo velika, saj je v zadnjem obdobju bolj poudarjena kvalitetna vzgoja in skrb za otroke. Družine se odločajo za manjše število otrok, ki pa jim želijo nuditi kar največ. Pari brez otrok oziroma družine z majhnim številom otrok lahko več denarja in časa namenijo svojim potrebam in željam, ki niso zgolj nuja za preživetje. Več denarja lahko namenijo za dodatna izobraževanja, oddih, rekreacijo ter za nakup nekaterih izdelkov, ki si jih sicer ob visokih stroških vzdrževanja večih otrok ne bi mogli privoščiti.

3.2 STARANJE PREBIVALSTVA

Naraščajoči delež starejših v celotnem prebivalstvu je zaradi zmanjševanja rodnosti in podaljševanja pričakovane življenjske dobe premaknil vprašanje socialno-ekonomskega položaja starejše populacije proti vrhu lestvice ekonomsko-političnih priorit. Staranje prebivalstva vpliva na različna področja življenja. Še posebej pereči so problemi na ekonomskem področju, ki se pojavljajo pri potrošnji in varčevanju, zaposlenosti (stopnja aktivnosti in produktivnosti), zdravstvenih problemih in z njimi povezanimi izdatki ter pri medgeneracijskih transferih dohodka (problem financiranja državnih pokojninskih sistemov) (De Santis, 1997, str. 156).

S spreminjanjem starostne strukture prebivalstva se spreminjata tako struktura kot količina potrošnje. Teorija življenjskega cikla predvideva, da ljudje v svoji delovni dobi potrošijo manj

kot zaslužijo in del svojega zaslužka varčujejo. Ko pa se ljudje upokojijo, naj bi trošili več, kot znašajo njihovi dohodki, saj črpajo svoje privarčevane prihranke. Vendar pa rezultati nekaterih raziskav kažejo, da starejši prebivalci ne trošijo v tolikšni meri, kot predpostavlja teorija varčevanja, pač pa le-ti celo nadaljujejo z varčevanjem, kar vpliva na obseg investiranja (Disney, 1996, str. 228-240).

Spreminja se tudi struktura potrošnje, saj so potrebe starejšega prebivalstva različne od potreb zrelih in mladih. Raziskave so pokazale, da mlajša gospodinjstva potrošijo več denarja za stanovanje, transport, obleko, gospodinjske pripomočke, potovanja, medtem ko starejša gospodinjstva potrošijo več denarja za hrano, telefon, pošto, pomoč na domu, zdravstvene storitve, bolniško nego in zdravila. Glede na spremenjene potrebe bo potrebno prilagoditi večjemu obsegu povpraševanja zdravstveno nego, transport, stanovanja, komunikacije in ostalo, kar potrebujejo starejše osebe. Primerno se bo moral prilagoditi tudi storitveni sektor. Strokovnjaki predvidevajo, da se bo zelo povečalo povpraševanje po zdravstveni in medicinski oskrbi ter zdravilih. S staranjem namreč narašča pogostost in kompleksnost postopkov zdravljenja in nege. Poleg tega se bodo povečale potrebe po institucionalnem varstvu in po dodatnih storitvah na domu (pomoč pri gospodinjskih opravilih ali zdravstveni negi).

Ena najpomembnejših posledic staranja prebivalstva je staranje delovne sile. Ob demografskem staranju prebivalstva število potencialno aktivnih upada, število neaktivnih in vzdrževanih pa narašča. Spreminja se razmerje med obsegom vzdrževanega in aktivnega prebivalstva. Tudi podaljševanje let šolanja pomeni kasnejše vstopanje v delo, kar razmerje med aktivnimi in neaktivnimi samo še poslabšuje. Prihaja do nasprotja, ko je starejša delovna sila, ker je sistem plač vezan na delovno dobo, dražja od mlajše delovne sile, pa čeprav je ta velikokrat učinkovitejša (Prinz, 1997, str. 23).

Porušeno razmerje med vzdrževanimi in aktivnimi onemogoča učinkovito delovanje vpeljanih pokojninskih sistemov. V večini držav je prevladoval sistem, kjer so se pokojnine financirale s tekočimi prispevki in davki. Velik porast števila upokojencev in občutno zmanjšanje aktivnih zavezancev sta pripeljala številne pokojninske sisteme do tega, da so predragi in dolgoročno nevzdržni, saj mora vedno manj aktivnih prebivalcev vzdrževati vedno večji delež upokojencev. Te demografske spremembe povzročajo, da se mora ob nespremenjenem razmerju med pokojnino in plačo povečati prispevna stopnja ali/in transferna plačila iz državnega proračuna. Toda nobena izmed teh dveh rešitev ni vzpodbudna. Prispevna stopnja je marsikje že dosegla zgornjo mejo vzdržnosti, saj vpliva na visoke stroške dela in posledično na manjšo konkurenčnost gospodarstva (Žagar, 1998, str. 15). Zaradi naraščanja obsega starejših pa naraščajo tudi medgeneracijski transferi dohodka v okviru javne porabe. Gre za redistribucijo dohodka od aktivne generacije na mlado in upokojeno generacijo. Medgeneracijski transferi za starejšo generacijo vsebujejo izdatke pokojninskega in

invalidskega zavarovanja, pa tudi sredstva za zdravstveno in socialno varstvo. Večanje teh transferov predstavlja za državo velik problem, saj predstavljajo vedno večji delež BDP.

Nekateri opozarjajo, da bo povečano breme ljudi starejših od 60 let, s katerim se soočajo države, pomenilo višanje davkov, še več zadržljive birokracije in pomanjkanje podjetniškega duha. Za starejše ljudi naj bi namreč veljalo, da so manj inovativni kot mlajši, da se težje prilagajajo spremembam, so manj pripravljeni sprejemati novosti in so manj nagnjeni k tveganju.

3.3 PREBIVALSTVENA POLITIKA

Demografski ali prebivalstveni problemi so tipični družbeni problemi, kar izhaja iz opredelitve osnovnih demografskih kategorij in demografije kot družbene znanosti. Za družbene probleme pa je značilno, da jih družba poskuša reševati s političnimi sredstvi ali s politiko prilagojeno konkretnim problemom. Tako poznamo pojem prebivalstvene politike, ki se ukvarja z reševanjem demografskih problemov. Prebivalstvena politika v ožjem smislu naj bi se nanašala na obseg, strukturo ter porazdelitev prebivalstva in njegovih značilnosti, v širšem smislu pa na odnos med demografsko ter ekonomsko in družbeno reprodukcijo v najširšem pomenu (Malačič, 2000, str. 297).

Prebivalstvena politika kot zelo kompleksen in domišljen sistem je sorazmerno nov pojav. V preteklosti, pred nastankom sodobnega tipa reprodukcije prebivalstva, so sicer že obstajale posamezne intervencije države ali religije v proces reprodukcije prebivalstva, vendar pa le-te niso bile osredotočene na celotno prebivalstvo, temveč so zajemale le posamezne skupine oziroma sloje prebivalstva.

Bivše realsocialistične vzhodnoevropske države so bile do padca komunističnih režimov velike zagovornice pronalitetne prebivalstvene politike. Za spodbujanje rodnosti so uporabljale številne ukrepe družinske politike. Izjema je bila Romunija, ki je posegla po prisilnih sredstvih prepovedi prodaje kontracepcijskih sredstev in splava. S padcem političnega sistema pa je večina novih vlad v Vzhodni Evropi opustila velik del dotedanega sistema ukrepov in aktivnosti prebivalstvene politike bivših režimov.

Danes večina tranzicijskih držav eksplicitne prebivalstvene politike nima izoblikovane, so pa njeni elementi vključeni v druge politike, družinsko, socialno itd. Težko bi rekli, da države družini, torej skupnosti, v kateri živijo otroci, ne posvečajo pozornosti. Uresničujejo se številni pozitivni ukrepi družinske politike, vendar pa kljub temu otroci živijo slabše kot pred desetimi leti in, kar je za državo bistveno, število rojstev še vedno upada (Zupančič, 2002, str. 2).

Zaostrene demografske razmere zahtevajo oblikovanje, sprejem in dosledno izvajanje celovite prebivalstvene politike v vseh državah. Prvenstveno bo ta usmerjena v spodbujanje rodnosti, poskrbeti pa bo potrebno tudi za vedno številčnejše skupine starejših generacij. Učinkovita prebivalstvena politika bo morala posvetiti veliko pozornost tako ekonomskim kot neekonomskim ukrepom.

Kot je že bilo omenjeno, se demografski problemi pojavljajo postopoma v daljšem časovnem obdobju. To velja tudi za njihovo odpravo. Če se problem zazna pravočasno ter se začne pravočasno sanirati, ga je možno omejiti in ga postopno odpraviti. Več časa kot preteče od zaznave problema do začetka njegove sanacije, dalj časa in večji naporji bodo potrebni, da bo problem odpravljen.

3.3.1 Ukrepi prebivalstvene politike na področju rodnosti

Dosedanja praksa prebivalstvenih politik razvitih držav na področju rodnosti kaže, da so države za dvigovanje rodnosti večinoma uporabljale ekonomske ukrepe. Na mikroravni so to ukrepi, ki znižujejo stroške družine z rejo, vzgojo in izobraževanjem otrok, ter ukrepi, ki poskušajo olajšati zaposleni ženski združiti reproduktivno funkcijo z zaposlitvijo na trgu dela (Malačič, 2000, str. 308). V družbi se je kljub temu oblikovala norma enega do dveh otrok na družino, ki jo v nekaterih državah dopolnjuje vse bolj razširjeno zavestno odločanje za življenje brez otrok. Kot smo že omenili so razlogi za to številni. Analize kažejo (Černič Istenič, 1994, str. 127), da je upadanje rodnosti tesno povezano s spremenjenim načinom življenja: s spremenjeno organizacijo življenja v družini, s spremenjeno vlogo ženske, s spremenjenim odnosom do otrok in do načrtovanja družine. Upadanje rojstev pa je povezano tudi z nekaterimi procesi periodnega značaja. Mednje sodijo slabše možnosti reševanja stanovanjskega vprašanja in slabšanje materialnega standarda prebivalstva.

V prihodnje bo morala prebivalstvena politika doseči, da se bo oblikovala norma dveh do treh otrok na družino. Posamezniki naj bi pri svojih reproduktivnih odločitvah upoštevali tudi potrebe družbe po nemotenem obnavljanju prebivalstva. Rodnost se bo povečala le, če bo država ustvarila takšne razmere, v katerih bodo ljudje pripravljene prostovoljno roditi otroke. Tega samo z ekonomskimi ukrepi ni mogoče doseči. Države bodo morale v prihodnje za prebivalstveno politiko nameniti večji delež domačega proizvoda, hkrati pa veliko več pozornosti nameniti neekonomskim ukrepom. Prebivalstvo bo potrebno izobraževati in seznanjati s posledicami prenizke rodnosti. Izdelati bo potrebno učinkovito informiranje o prebivalstveni politiki, najverjetneje pa tudi vplivati na povečanje pomena družinskega življenja in potomstva v vrednostnem sistemu prebivalstva.

Ukrepi prebivalstvene politike, ki naj bi na rodnost učinkovali neposredno, so tisti, ki staršem pomagajo nositi stroške vzgoje in izobraževanja otrok. Brez ukrepov se življenjski standard

družine ob povečanju števila otrok v družini močno zmanjša. Tega se zavedajo tudi starši, zaradi česar se mnogokrat težko odločijo za povečanje svoje družine (De Santis, 1997, str. 157). Ukrepi so številni, v grobem pa jih lahko razdelimo na štiri globalna področja:

1. na ekonomskem in davčnem področju z uvajanjem neposrednih dajatev družinam ter prerazdelitev dohodka v korist družin v okviru davčne politike;

2. na področju družbenih služb z razvijanjem splošnih in posebnih služb za podporo družinam ali delno prevzemanje njihovih funkcij;

3. na področju dela in zaposlovanja z ustvarjanjem razmer za usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti staršev ter zagotavljanje drugih ugodnosti povezanih s trgom dela;

4. v stanovanjskem gospodarstvu z razvijanjem posebnih programov stanovanjske preskrbe, zlasti za mlade in socialno ogrožene družine, ter druge oblike pomoči, kot so zagotavljanje stanovanjskih posojil pod ugodnejšimi pogoji itd. (Kožuh-Novak: 1998, str. 22).

Denarna in druga pomoč družbe pri skrbi za otroke in družine se kaže prek elementov, kot so starševska nadomestila, družinski prejemki, zagotavljanje socialnega minimuma, davčne olajšave, organizirani in subvencionirani programi dnevnega varstva, druge oblike pomoči ter uresničevanje otrokovih pravic v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah itd. (Stropnik, 1997, str. 12-14). S pomočjo teh ukrepov se bo del bremena, ki ga nosijo starši pri vzgoji otrok, prenesel na družbo.

Velja še omeniti, da imajo ukrepi prebivalstvene politike zelo redko pomembne in merljive demografske učinke. Pretekle izkušnje so pokazale, da so ukrepi učinkovali na rodnost zelo kratko obdobje. Rodnost se je povišala za nekaj promilov ali pa je bil padec rodnosti ustavljen. To govori o kompleksnosti problema, ki se ga morajo vlade lotiti zelo premišljeno in celovito. Rezultate lahko pričakujemo šele na dolgi rok in ne v nekaj letih.

3.3.2 Ukrepi prebivalstvene politike zaradi staranja prebivalstva

Staranje prebivalstva je demografski problem, ki je povezan predvsem z dolgoročnim upadanjem rodnosti ter odseljivanjem mladih. Vsaka država ima na voljo dve različni možnosti za zaustavitev tega trenda, in s tem za izboljšanje starostne strukture prebivalstva. Prva možnost je spodbuditi rodnost, da se bo dvignila vsaj na raven, ki še zagotavlja enostavno reprodukcijo. Druga možnost pa je spodbujanje priseljevanja tujcev.

Trenutno večina držav še izvaja restriktivno imigracijsko politiko, saj razmere še niso tako kritične, da bi primanjkovalo delovnega prebivalstva. Vendar pa projekcije prebivalstva kažejo, da bo do tega prišlo čez 10 do 15 let. Takrat bodo države prisiljene spremeniti svoj odnos do priseljencev in bo tudi pritek tujcev predstavljal enega od načinov za reševanje demografskih problemov (Malačič, 2002, str. 10). Seveda pa bo to pripeljalo do povsem novih problemov, predvsem kulturnih.

Potrebno je omeniti še druge ukrepe prebivalstvene politike, ki pa skušajo probleme vedno večjega števila starejših reševati že danes. Gre za zagotavljanje socialnega minimuma za ostarelo prebivalstvo v obliki minimalnih pokojnin, zagotavljanje zadostnih prostorskih kapacitet v domovih za ostarele in razvijanje organizirane pomoči za ostarele na domu (Kožuh-Novak, 1998, str. 21).

SKLEP

Demografski problemi nastajajo zelo počasi, včasih so potrebna leta in leta, da se jih sploh zavemo, ko pa se pojavijo pred družbo v zaostreni obliki, jih je nemogoče razrešiti čez noč, temveč so tudi za njihovo odpravo potrebna leta ali celo desetletja. Tudi tranzicijske države se že dalj časa srečujejo z najrazličnejšimi demografskimi problemi, ki smo jih analizirali v tej diplomski nalogi. Potrdimo lahko, da je v vseh državah prisotno: prenizka in še naprej padajoča rodnost, presežna smrtnost moškega prebivalstva, staranje prebivalstva ter odseljevanje prebivalstva.

Med vsemi problemi najbolj izstopata zniževanje rodnosti in posledično staranje prebivalstva, ki tudi na ekonomskem področju povzročata obilo skrbi, v prihodnje, v kolikor ne pride do njune omejitve, pa se bo to samo še stopnjevalo.

Zniževanje rodnosti je demografski pojav s katerim se srečujejo po celem svetu, v razvitih deželah pa je že prerasel v resen demografski problem. Prav rodnost je v sodobnem tipu reprodukcije prebivalstva centralna komponenta, ki odloča o tem, kako se bo gibaló število nekega prebivalstva in kakšna bo v prihodnosti njegova sestava. Rodnost je še posebno pomembna komponenta za številčno majhno prebivalstvo, kamor uvrščamo kar nekaj preučevanih držav, saj je ob izredno nizki rodnosti v prihodnosti vprašljiva celo eksistenca takšnega naroda.

Obstoj tega problema potrjuje iz leta v leto manjše število živorojenih, ki se je v zadnjih enajstih letih v nekaterih državah znižalo tudi za 40 in več odstotkov. Prav tako je zaskrbljujoče tudi konstantno padanje stopnje totalne rodnosti, ki je v vseh preučevanih državah že nekaj časa daleč od vrednosti 2,1, ki še zagotavlja enostavno obnavljanje prebivalstva.

Sprememba starostne strukture prebivalstva je dolgoročna posledica preteklih gibanj rodnosti, umrljivosti in selitve prebivalstva. Med najpomembnejše vzroke staranja prebivalstva tako štejemo zmanjšanje rodnosti, povečanje življenjskega pričakovanja ob rojstvu, boljše zdravstvene razmere, urbanizacijo, višjo življenjsko raven ter migracijske procese. Staranje prebivalstva je novejši demografski problem, ki najbolj prihaja do izraza v razvitih državah, širi pa se tudi na manj razvite države.

Pokazali smo, da je v obdobju tranzicije v vseh državah prišlo do relativnega povečanja deleža starejših in starih ljudi v celotnem prebivalstvu. Vzporedno ta pojav spremlja tudi zmanjšanje deleža mladih. Izračunali smo indeks staranja, ki se je v vseh državah v samo enajstih letih povečal za 20 do 40 odstotnih točk, kar potrjuje trend staranja prebivalstva. Tudi življenjsko pričakovanje ob rojstvu se v tranzicijskih državah še zvišuje.

Seveda ne gre zanemariti tudi sprememb na področju smrtnosti in migracij, ki so jih tranzicijske države doživele vzporedno z prehodom v novo družbeno-politično ureditev. Vendar pa sta bila dokaj visoko povečanje smrtnosti v nekaterih državah in povečanje obsega migracij samo prehodna procesa, ki sta se z stabilizacijo ekonomskih razmer ponovno umirila.

Zniževanje rodnosti in staranje prebivalstva pogojujeta spreminjanje strukture prebivalstva, kar prinaša s seboj posledice na številnih področjih. Najbolj občutne so spremembe na ekonomskem, družbenem in kulturnem področju. Staranje prebivalstva in podaljšanje obdobja šolanja je porušilo ustaljena razmerja med aktivnimi in vzdrževanimi. Prav zato morajo, ali pa so v preteklih letih že bile prisiljene, vse države v tranziciji spremeniti pokojninske sisteme in povečati starost ob upokojitvi. Za vzdrževanje vedno večjega deleža strejših bodo potrebni vedno večji izdatki države na socialnem in zdravstvenem področju in še bi lahko naštevali. V splošnem lahko rečemo, da se države še premalo zavedajo razsežnosti omenjenih demografskih problemov in da zamujajo z načrtnim in dolgoročnim reševanjem nastalih problemov.

Kljub drugačnemu zgodovinskemu razvoju pa ne moremo trditi, da se demografska gibanja v tranzicijskih državah bistveno razlikujejo od demografskih gibanj v drugih razvitih državah, na primer v državah EU. Demografski problemi, ki smo jih omenili so prisotni povsod. Obstajali so že pred letom 1990. Tranzicija jih je s svojimi ekonomskimi posledicami le še poudarila in pospešila. Nadaljevali se bodo tudi v prihodnje, če državam s svojo politiko ne bo uspelo bistveno spremeniti pogojev za nastanek in dobro življenje številčnejših družin. To pa bo izredno težko, saj na odločanje za več otrok vplivajo tudi številni dejavniki, na katere država nima neposrednega vpliva.

LITERATURA

1. Broekman Rob, de Jong Andries: Uniformity and Diversity Scenarios for Fertility. Europe: One Continent, Different Worlds. Population Scenarios for the 21st Century. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1999. 238 str.
2. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana: Znanstvenoin publicistično središče, 1994. 155 str.
3. De Santis Gustavo: Ageing societies: Where does economic problem lie?. Stropnik Nada, ed., Social and economic aspects of ageing societies – 5th biannual European IUCISD Conference. Ljubljana: Institute for Economic Research, 1997. str. 149-155.
4. Disney Richard: Can we afford to grow older? Cambridge, London: The MIT Press, 1996. 334 str.
5. Ferfila Bogomil, Phillips Paul: Slovenia On the Edge of the European Union. Lanham: University Press of America, 2000. 197 str.
6. Havlik Peter: Stabilization and Prospects for Sustainable Growth in the Transition Economies. Knell Mark: Economics of Transition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1996. 246 str.
7. Hinde Andrew: Demographic Methods. London: Arnold, 1998. 305 str.
8. Hojnik Ida: Staranje in razvojne spremembe v industrijskih družbah. Zdravstveno varstvo, Ljubljana, 27(1988), 3, 4, 5. 83 str.
9. Kožuh-Novak Mateja et al.: Rodnostno vedenje Slovencev - nacionalno poročilo. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998. 128 str.
10. Livi Bacci Massimo: Desired Family Size and the Future Course of Fertility. Bulatao A. Rodolfo: Global Fertility Transition. New York: Population Council, 2001. 339 str.
11. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 378 str.
12. Malačič Janez: International Migration Trends in Central and Eastern Europe during the 1990s and at the beginning of the 21st Century. Rokopis avtorja pripravljen za tisk v publikaciji International Migration, 10, Demografski oddelek, Ekonomska fakulteta, MGU Moskva, 2003.

13. Merljak Sonja: Za nami potop. Delo, Sobotna priloga, Ljubljana, 7.12.2002, str. 7.
14. Prinz Christopher: Population ageing: A three-level perspective. Stropnik Nada, ed., Social and economic aspects of ageing societies – 5th biannual European IUCISD Conference. Ljubljana: Institute for Economic Research, 1997. str. 9-35.
15. Prunk Janko, Nešovič Branimir: 20. stoletje. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993. 260 str.
16. United Nations Childrens Fund: A Decade of Transition: The MONEE Project CEE/CIS/Baltics. Firenze: UNICEF, 2001. 192 str.
17. Senjur Marjan: Razvojna ekonomika: teorije in politike gospodarske rasti in razvoja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 421 str.
18. Stropnik Nada: Ekonomski vidiki starševstva. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1997. 236 str.
19. Stropnik Nada, Černič Istenič Majda: Prebivalstvo, družina in blaginja: stališča do politike in ukrepov. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2001. 136 str.
20. Šircelj Milivoja: Kazalci družbenega razvoja Slovenije IV. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1998. 97 str.
21. Organization for Economic Co-operation and Development: Trends in International Migration: Continuous Reporting System on Migration, Annual Report 1999. Paris: OECD, 1999. 328 str.
22. Zupančič Milena: Z novim letom tudi očetje na porodniški. Delo, Ljubljana, 31.12. 2002, str. 2.
23. Žagar Katja: Ekonomski vidiki staranja prebivalstva. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 42 str.
24. Žižmond Egon: Ekonomika narodnega gospodarstva. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996. 182 str.

VIRI

1. Demografski preobrat: Se bo Evropa spremenila v zgodovinski park? Članek povzet po Süddeutsche Zeitung, München. Delo, Sobotna priloga, Ljubljana 5.10.2002, str. 23.
2. European Communities: Statistics in Focus: Demographic Consequences for the EU of the Accession of twelve Candidate Countries. Eurostat, št. 12/2001. 7 str.
3. European Communities: Statistics in Focus: First Results of the Demographic Data Collection for 2000 in Europe. Eurostat, št. 15/2001. 9 str.
4. Internet: Statistični urad Republike Češke: [URL: <http://www.czso.cz/eng/figures/4/40/pohyb/absol.xls>], 3.3.2003.
5. Internet: Statistični urad Romunije: [URL: <http://www.insse.ro/download.anuar2001/aseng200.html>], 3.3.2003.
6. Recent Demographic Developments in Europe. 1993. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1993. 384 str.
7. Recent Demographic Developments in Europe. 1997. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997. 405 str.
8. Recent Demographic Developments in Europe. 2001. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001. 101 str. + CD-ROM.
9. Recent Demographic Developments in Europe. 2002. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. 123 str. + CD-ROM.
10. Statistični letopis Republike Slovenije 1999. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2000. 659 str.

PRILOGE

PRILOGA 1: Podatki o številu prebivalstva, novorojenih, umrlih in neto migracijah za posamezne države od leta 1990 do leta 2002

Tabela P1: BOLGARIJA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	8.767.308	105.180	108.608	-94.611	-98.039
1991	8.669.269	95.910	110.423	-59.291	-73.804
1992	8.595.465	89.134	107.998	-91.738	-110.602
1993	8.484.863	84.400	109.540	40	-25.100
1994	8.459.763	79.442	111.787	0	-32.345
1995	8.427.418	71.967	114.670	0	-42.703
1996	8.384.715	72.188	117.056	1.089	-43.779
1997	8.340.936	64.125	121.861	0	-57.736
1998	8.283.200	65.361	118.190	0	-52.829
1999	8.230.371	72.291	111.786	0	-39.495
2000	8.190.876	73.679	115.087	0	-41.408
2001	8.149.468	68.180	112.368	774	-43.414
2002	7.891.095				

Tabela P2: ČEŠKA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	10.362.102	130.564	129.166	624	2.022
1991	10.304.607	129.354	124.290	2.877	7.941
1992	10.312.548	121.705	120.337	11.781	13.149
1993	10.325.697	121.025	118.185	5.476	8.316
1994	10.334.013	106.579	117.373	9.942	-852
1995	10.333.161	96.097	117.913	9.999	-11.817
1996	10.321.344	90.446	112.782	10.129	-12.207
1997	10.309.137	90.657	112.744	12.075	-10.012
1998	10.299.125	90.535	109.527	9.488	-9.504
1999	10.289.621	89.471	109.768	8.774	-11.523
2000	10.278.098	90.910	109.001	6.539	-11.552
2001	10.266.546	90.715	107.755	20.220	3.180
2002	10.269.726				

Tabela P3: ESTONIJA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	1.570.599	22.306	19.531	-5.625	-2.850
1991	1.567.749	19.420	19.715	-12.576	-12.871
1992	1.554.878	18.053	20.131	-41.497	-43.575
1993	1.511.303	15.286	21.291	-28.346	-34.351
1994	1.476.952	14.219	22.216	-20.880	-28.877
1995	1.448.075	13.561	20.832	-15.612	-22.883
1996	1.425.192	13.301	19.025	-13.472	-19.196
1997	1.405.996	12.640	18.572	-6.990	-12.922
1998	1.393.074	12.275	19.447	-6.665	-13.837
1999	1.379.237	12.546	18.455	-1.257	-7.166
2000	1.372.071	13.068	18.403	223	-5.112
2001	1.366.959	12.629	18.516	170	-5.717
2002	1.361.242				

Tabela P4: MADŽARSKA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	10.374.823	125.679	145.660	18.311	-1.670
1991	10.373.153	127.207	144.813	18.100	494
1992	10.373.647	121.724	148.781	18.445	-8.612
1993	10.365.035	117.033	150.244	18.186	-15.025
1994	10.350.010	115.598	146.889	17.981	-13.310
1995	10.336.700	112.054	145.431	17.906	-15.471
1996	10.321.229	105.272	143.130	17.876	-19.982
1997	10.301.247	100.350	139.434	17.561	-21.523
1998	10.279.724	97.301	140.870	17.261	-26.308
1999	10.253.416	94.645	143.210	16.793	-31.772
2000	10.221.644	97.597	135.601	16.658	-21.346
2001	10.200.298	97.047	132.183	9.691	-25.445
2002	10.174.853				

Tabela P5: LATVIJA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	2.668.140	37.918	34.812	-13.085	-9.979
1991	2.658.161	34.633	34.749	-15.045	-15.161
1992	2.643.000	31.569	35.420	-53.474	-57.325
1993	2.585.675	26.759	39.197	-32.333	-44.771
1994	2.540.904	24.256	41.757	-22.823	-40.324
1995	2.500.580	21.595	38.931	-13.713	-31.049
1996	2.469.531	19.782	34.320	-10.081	-24.619
1997	2.444.912	18.830	33.533	-9.420	-24.123
1998	2.420.789	18.410	34.200	-5.751	-21.541
1999	2.399.248	19.396	32.844	-4.085	-17.533
2000	2.381.715	20.248	32.205	-5.504	-17.461
2001	2.364.254	19.664	32.991	-5.159	-18.486
2002	2.345.768				

Tabela P6: LITVA

	Prebivalstvo l.l.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	3.693.708	56.868	39.760	-8.848	8.260
1991	3.701.968	56.219	41.013	-10.875	4.331
1992	3.706.299	53.617	41.455	-24.532	-12.370
1993	3.693.929	47.464	46.107	-23.990	-22.633
1994	3.671.296	42.376	46.486	-24.195	-28.305
1995	3.642.991	41.195	45.306	-23.668	-27.779
1996	3.615.212	39.066	42.896	-23.369	-27.199
1997	3.588.013	37.812	41.143	-22.421	-25.752
1998	3.562.261	37.019	40.757	-22.122	-25.860
1999	3.536.401	36.415	40.003	-20.739	-24.327
2000	3.512.074	34.149	38.919	-20.306	-25.076
2001	3.486.998	31.546	40.399	-2.559	-11.412
2002	3.475.586				

Tabela P7: POLJSKA

	Prebivalstvo l.l.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	38.038.403	547.720	390.343	-12.620	144.757
1991	38.183.160	545.954	405.716	-14.172	126.066
1992	38.309.226	513.615	394.729	-10.004	108.882
1993	38.418.108	492.925	392.259	-14.067	86.599
1994	38.504.707	481.285	386.398	-18.997	75.890
1995	38.580.597	433.109	386.084	-18.223	28.802
1996	38.609.399	428.203	385.496	-12.765	29.942
1997	38.639.341	412.635	380.201	-11.796	20.638
1998	38.659.979	395.619	375.354	-13.261	7.004
1999	38.666.983	382.002	381.415	-14.011	-13.424
2000	38.653.559	378.348	368.028	-19.668	-9.348
2001	38.644.211	368.205	363.220	-16.743	-11.758
2002	38.632.453				

Tabela P8: ROMUNIJA

	Prebivalstvo l.l.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	23.211.395	314.746	247.086	-86.781	-19.121
1991	23.192.274	275.275	251.760	-404.397	-380.882
1992	22.811.392	260.393	263.855	-29.397	-32.859
1993	22.778.533	249.994	263.323	-17.177	-30.506
1994	22.748.027	246.736	266.101	-16.268	-35.633
1995	22.712.394	236.640	271.672	-21.217	-56.249
1996	22.656.145	231.348	286.158	-19.473	-74.283
1997	22.581.862	236.891	279.315	-13.345	-55.769
1998	22.526.093	237.297	269.166	-5.629	-37.498
1999	22.488.595	234.600	265.194	-2.516	-33.110
2000	22.455.485	234.521	255.820	-3.729	-25.028
2001	22.430.457	220.368	259.603		
2002					

Tabela P9: SLOVAŠKA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	5.287.663	79.989	54.619	-2.322	23.048
1991	5.310.711	78.569	54.618	215	24.166
1992	5.295.877	74.640	53.423	-2.939	18.278
1993	5.314.155	73.256	52.707	1.751	22.300
1994	5.336.455	66.370	51.386	4.768	19.752
1995	5.356.207	61.427	52.686	2.842	11.583
1996	5.367.790	60.123	51.236	2.255	11.142
1997	5.378.932	59.111	52.124	1.731	8.718
1998	5.387.650	57.582	53.156	1.306	5.732
1999	5.393.382	56.223	52.402	1.454	5.275
2000	5.398.657	55.151	52.724	1.463	3.890
2001	5.378.783	51.136	51.980	1.012	168
2002	5.378.951				

Tabela P10: SLOVENIJA

	Prebivalstvo 1.1.	Rojstva	Smrti	Neto migracije	+/- prebivalstva
1990	1.996.377	22.368	18.555	-245	3.568
1991	1.999.945	21.583	19.324	-3.292	-1.033
1992	1.998.912	19.982	19.333	-5.477	-4.828
1993	1.994.084	19.793	20.012	-4.457	-4.676
1994	1.989.408	19.463	19.359	-35	69
1995	1.989.477	18.980	18.968	777	789
1996	1.990.266	18.788	18.620	-3.445	-3.277
1997	1.986.989	18.165	18.928	-1.303	-2.066
1998	1.984.923	17.856	19.039	-5.406	-6.589
1999	1.978.334	17.533	18.885	10.773	9.421
2000	1.987.755	18.180	18.588	2.747	2.339
2001	1.990.094	17.477	18.447	4.902	3.932
2002	1.994.026				

Vir: - Recent Demographic Developments in Europe, 1997, str. 27-62;
- Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 31-75.

PRILOGA 2: Gibanje splošne stopnje rodnosti, splošne stopnje smrtnosti, stopnje naravnega prirastka, splošne stopnje neto migracij ter stopnje rasti prebivalstva od leta 1990 do leta 2001

Tabela P11: Gibanje splošne stopnje rodnosti (v ‰)

Država	Splošna stopnja rodnosti											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bolgarija	12,1	11,1	10,4	10,0	9,4	8,6	8,6	7,7	7,9	8,8	9,0	8,4
Češka	12,6	12,5	11,8	11,7	10,3	9,3	8,8	8,8	8,8	8,7	8,8	8,8
Estonija	14,2	12,4	11,8	10,2	9,7	9,4	9,4	9,0	8,9	9,1	9,5	9,3
Madžarska	12,1	12,3	11,7	11,3	11,2	10,8	10,2	9,8	9,5	9,2	9,6	9,5
Latvija	14,2	13,1	12,1	10,4	9,6	8,7	8,1	7,7	7,6	8,1	8,5	8,3
Litva	15,4	15,2	14,5	12,9	11,6	11,4	10,8	10,6	10,4	10,3	9,8	9,1
Poljska	14,4	14,3	13,4	12,8	12,5	11,2	11,1	10,7	10,2	9,9	9,8	9,5
Romunija	13,6	12,0	11,4	11,0	10,9	10,4	10,2	10,5	10,5	10,4	10,4	9,8
Slovaška	15,1	14,8	14,1	13,8	12,4	11,5	11,2	11,0	10,7	10,4	10,2	9,5
Slovenija	11,2	10,8	10,0	9,9	9,8	9,5	9,4	9,1	9,0	8,8	9,1	8,8

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 35.

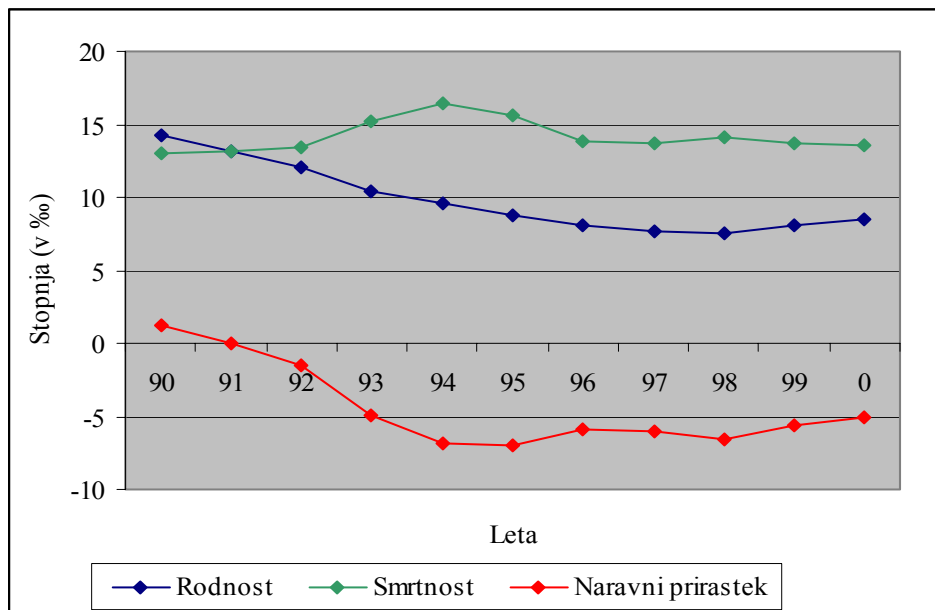
Tabela P12 : Gibanje stopnje naravnega prirastka (v ‰)

Država	Stopnja naravnega prirastka											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bolgarija	-0,4	-1,7	-2,2	-3,0	-3,8	-5,1	-5,4	-6,9	-6,4	-4,8	-5,1	-5,4
Češka	0,1	0,5	0,1	0,3	-1,0	-2,1	-2,2	-2,1	-1,8	-2,0	-1,8	-1,7
Estonija	1,8	-0,2	-1,4	-4,0	-5,5	-5,1	-4,0	-4,2	-5,2	-4,3	-3,9	-4,3
Madžarska	-1,9	-1,7	-2,6	-3,2	-3,0	-3,2	-3,7	-3,8	-4,2	-4,7	-3,7	-3,4
Latvija	1,2	0,0	-1,5	-4,9	-6,9	-7,0	-5,9	-6,0	-6,6	-5,6	-5,0	-5,7
Litva	4,6	4,1	3,3	0,4	-1,1	-1,1	-1,1	-0,9	-1,1	-1,0	-1,4	-2,5
Poljska	4,1	3,7	3,1	2,6	2,5	1,2	1,1	0,8	0,5	0,0	0,3	0,1
Romunija	2,9	1,0	-0,2	-0,6	-0,9	-1,5	-2,4	-1,9	-1,4	-1,4	-0,9	-1,7
Slovaška	4,8	4,5	4,0	3,9	2,8	1,6	1,7	1,3	0,8	0,7	0,4	-0,2
Slovenija	1,9	1,1	0,3	-0,1	0,1	0,0	0,1	-0,4	-0,6	-0,7	-0,2	-0,5

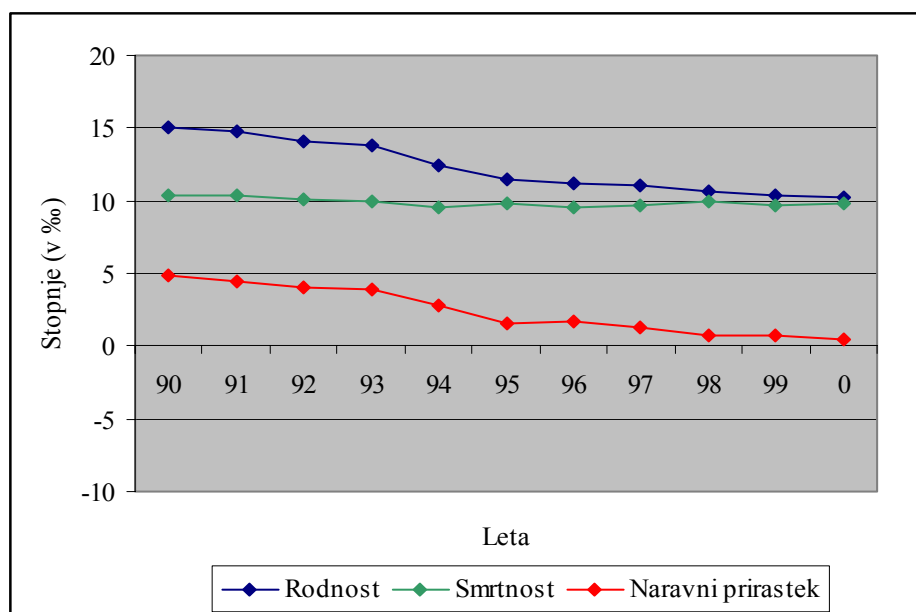
Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 41.

Slika P1: Gibanje splošne stopnje rodnosti, splošne stopnje smrtnosti in stopnje naravnega prirastka v Latviji in na Slovaškem med letoma 1990 in 2000

LATVIJA

SLOVAŠKA

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 35, 41 in 63.

Tabela P13: Gibanje stopnje neto migracij (v ‰)

Država	Stopnja neto migracij										
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Češka	0,1	0,3	1,1	0,5	1,0	1,0	1,0	1,2	0,9	0,9	0,6
Estonija	-2,5	-5,0	-21,5	-8,8	-4,9	-5,3	-5,7	-1,6	-0,7	-0,3	0,2
Latvija	-5,0	-5,7	-20,3	-12,6	-9,0	-5,5	-4,1	-3,9	-2,4	-1,7	-0,8
Litva	3,0	-1,3	-6,0	-3,5	-0,6	-0,5	-0,2	0,0	0,2	0,4	-0,3
Poljska	-0,3	-0,4	-0,3	-0,4	-0,5	-0,5	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,5
Romunija	-3,7	-17,4	-1,3	-0,8	-0,7	-0,9	-0,9	-0,6	-0,2	-0,1	-0,2
Slovaška	-0,4	0,0	-0,6	0,3	0,9	0,5	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3
Slovenija	-0,1	-1,6	-2,7	-2,2	0,0	0,4	-1,7	-0,7	-2,7	0,6	1,4

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 73.

Tabela P14: Gibanje letne stopnje rasti prebivalstva (v ‰)

Država	Stopnja rasti prebivalstva										
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	
Bolgarija	-1,12	-0,85	-1,29	-0,30	-0,38	-0,51	-0,52	-0,69	-0,64	-0,48	
Češka	-0,55	0,08	0,13	0,08	-0,01	-0,11	-0,12	-0,10	-0,09	-0,11	
Estonija	-0,08	-0,52	-2,28	-1,28	-1,02	-1,02	-0,96	-0,57	-0,57	-0,51	
Madžarska	-0,19	-0,17	-0,26	-0,32	-0,30	-0,33	-0,37	-0,38	-0,43	-0,48	
Latvija	-0,38	-0,58	-2,18	-1,74	-1,59	-1,25	-1,00	-0,99	-0,89	-0,74	
Litva	0,76	0,28	-0,28	-0,34	-0,17	-0,16	-0,13	-0,09	-0,09	-0,06	
Poljska	0,38	0,33	0,28	0,23	0,20	0,07	0,08	0,05	0,02	-0,03	
Romunija	-0,08	-1,64	-0,14	-0,13	-0,16	-0,25	-0,33	-0,25	-0,17	-0,15	
Slovaška	-0,30	0,46	0,35	0,42	0,37	0,22	0,21	0,16	0,11	0,10	
Slovenija	0,18	-0,05	-0,24	-0,23	0,00	0,04	-0,16	-0,10	-0,33	0,48	

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 93.

PRILOGA 3: Temeljni demografski kazalci za petnajst držav EU in deset tranzicijskih držav za leto 2000

Tabela P15: Primerjava temeljnih demografskih kazalcev za petnajst držav EU in deset tranzicijskih držav za leto 2000 (* povprečje)

	15 držav EU			10 izbranih tranzicijskih držav		
Število prebivalstva, v 1000	375.973,6			82.002,5		
Število rojstev, v 1000	4.038,2			781,3		
Število smrti, v 1000	3.665,9			888,5		
Naravni prirastek, v 1000	372,3			-107,2		
Neto migracije, v 1000	680,4			-11,6		
Splošna stopnja rodnosti *	11,3 ‰			9,4 ‰		
Stopnja totalne rodnosti*	1,53			1,28		
Splošna stopnja smrtnosti*	9,7 ‰			11,6 ‰		
Smrtnost dojenčkov*	4,9 ‰			9,4 ‰		
Stopnja naravnega prirastka*	1,7 ‰			-2,1 ‰		
Stopnja neto migracij*	1,8 ‰			-0,1 ‰		
Življenjsko pričakovanje ob rojstvu, v letih*	Moški	Ženske		Moški	Ženske	
	74,9	81,2		68,1	76,7	
Starostna struktura prebivalstva, v %*	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
	17,4	66,9	15,7	17,4	68,5	14,1
Stopnja poročenosti (99)	5,1 ‰			4,8 ‰		
Stopnja razvezanosti (99)	1,8 ‰			2,0 ‰		

Vir: - Statistics in Focus, 15/2001, str. 3-7;
 - Recent Demographic Developments in Europe, 2001. str. 50;
 - A Decade of Transition, 2001, str. 121.

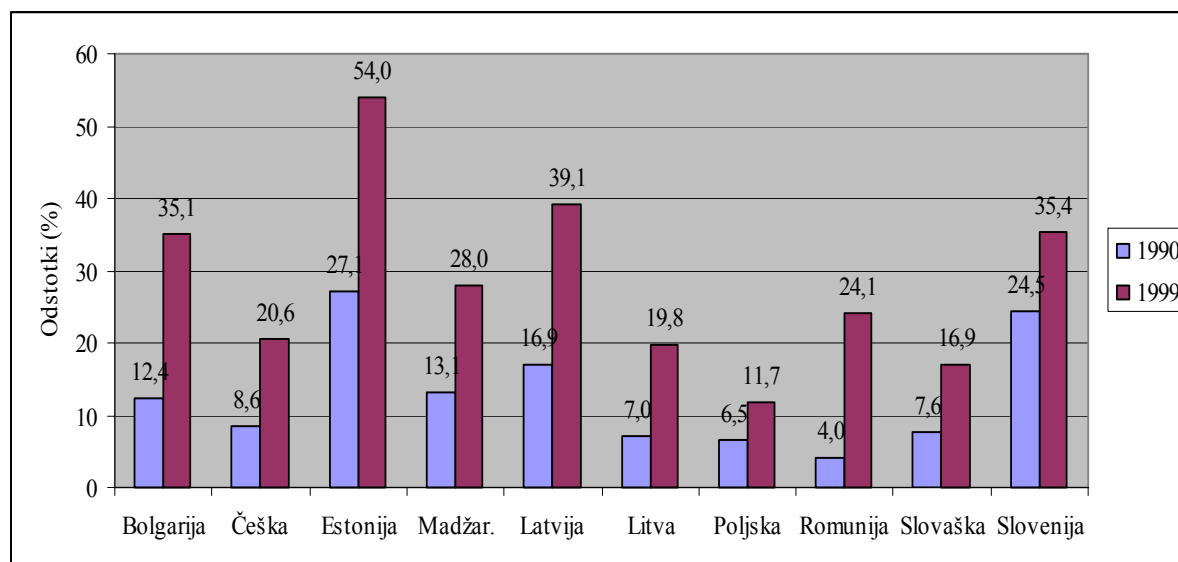
PRILOGA 4: Nekateri kazalci s področja oblikovanja družin v letih 1990 in 1999

Tabela P16: Povprečna starost ženske in moškega ob 1. poroki ter povprečna starost ženske ob rojstvu prvega otroka v letih 1990 in 1999 (v letih)

	Povprečna starost ženske ob 1. poroki		Povprečna starost moškega ob 1. poroki		Povprečna starost ženske ob prvem otroku	
	1990	1999	1990	1999	1990	1999
Bolgarija	21,4	23,8	24,6	27,1	22,1	23,0
Češka	21,4	24,1	23,5	26,7	22,4	24,4
Estonija	22,5	24,7	24,6	27,1	22,9	23,8
Madžarska	21,5	24,2	24,2	26,8	23,0	24,7
Latvija	22,2	24,2	23,9	26,2	22,7	23,7
Litva	22,3	23,3	23,2	25,3	23,2	23,8
Poljska	22,4	23,2	24,7	25,4	23,0	23,5
Romunija	22,0	23,3	25,0	26,5	22,4	23,5
Slovaška	22,7	23,1	25,4	25,6	21,0	23,6
Slovenija	23,8	26,2	26,6	29,1	23,9	26,2

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 125, 126, 139.

Slika P2: Delež otrok rojenih izven zakonske zveze v letih 1990 in 1999 (v %)

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 140.

PRILOGA 5: Starostna struktura prebivalstva in starostne piramide za nekatere opazovane države v letu 2002

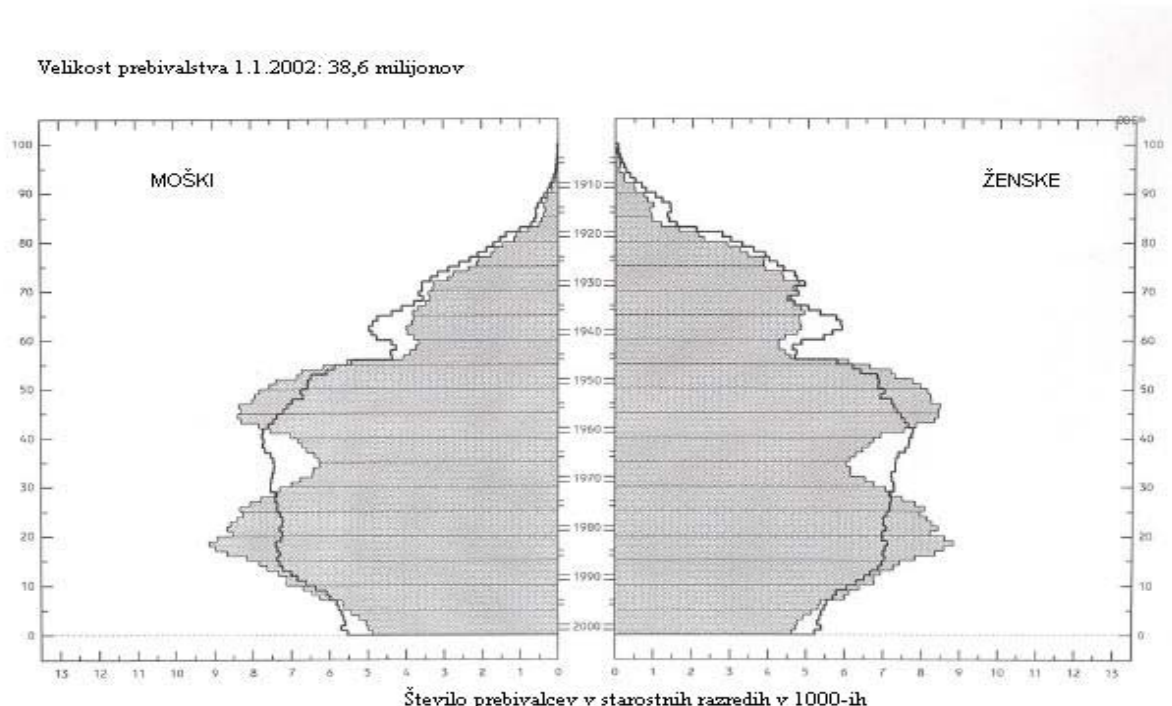
Tabela P17: Starostna struktura prebivalstva po starostnih skupinah (v %)

Država	Leto	0-14	15-64	65+	Leto	0-14	15-64	65+
Bolgarija	1991	20,2	66,6	13,2	2000	15,5	68,1	16,3
Češka	1991	22,5	65,7	11,8	2000	16,2	69,9	13,9
Estonija	1992	22,0	66,1	11,9	2000	17,7	67,0	15,2
Madžarska	1991	19,9	66,6	13,5	2000	16,9	68,5	14,7
Latvija	1993	21,3	66,0	12,7	2000	17,3	67,5	15,2
Litva	1993	22,4	66,4	11,2	2000	19,1	67,2	13,6
Poljska	1991	24,9	64,9	10,2	2000	18,8	68,9	12,3
Romunija	1990	23,7	66,0	10,3	2000	18,0	68,5	13,5
Slovaška	1993	24,1	65,4	10,5	2000	19,2	69,3	11,5
Slovenija	1993	19,6	69,0	11,4	2000	15,7	70,1	14,1

Vir: -Recent Demographic Developments in Europe, 1993, str. 27,30;
 -Recent Demographic Developments in Europe, 2001, str. 52.

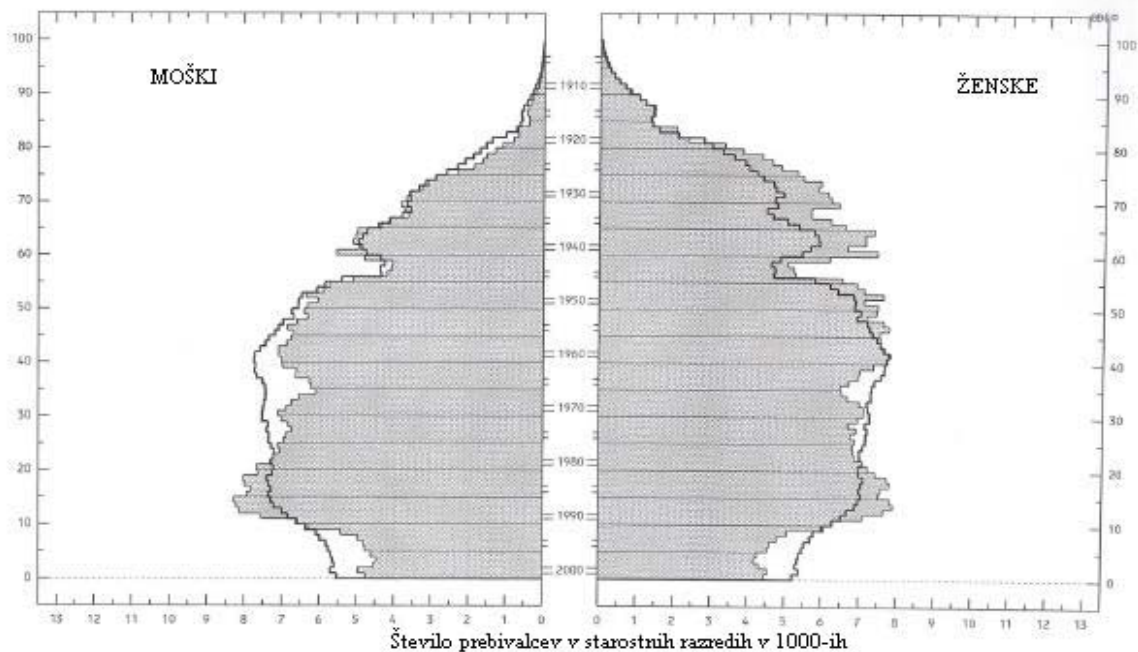
Slika P3: Starostne piramide Poljske, Estonije in Bolgarije 1.1.2002 (odebeljena črta predstavlja povprečje 44-ih držav, ki jih je v svojo analizo vključil Council of Europe)

POLJSKA

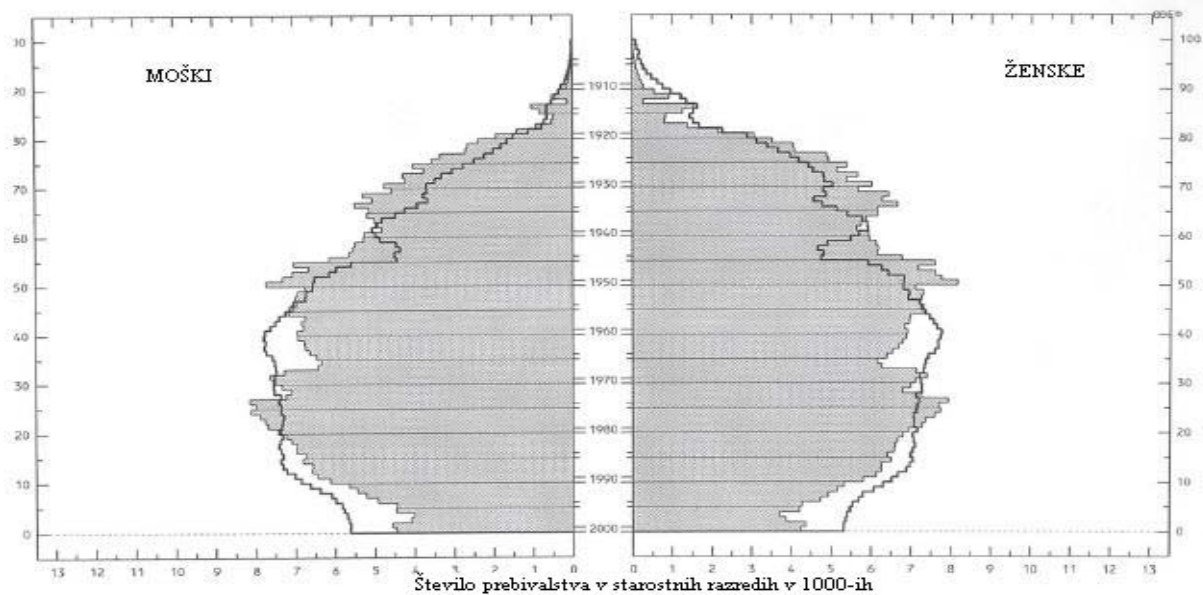
ESTONIJA

Velikost prebivalstva 1.1.2002: 1,4 milijone

BOLGARIJA

Velikost prebivalstva 1.1.2002: 8,1 milijonov

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 63, 86, 114.

PRILOGA 6: Starostno specifične stopnje smrtnosti za deset tranzicijskih držav v letih 1990, 1994 in 1999, stopnja smrtnosti dojenčkov ter pričakovana življenska doba ob rojstvu

Tabela P18: Starostno specifične stopnje smrtnosti za leto 1990; število umrlih na 100.000 prebivalcev posameznega starostnega kontingenta

Leto 1990						
	20-24 let		25-39 let		40-59 let	
	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški
Bolgarija	54,5	145,7	95,3	223,2	419,5	1.002,9
Češka	38,3	126,5	73,8	193,1	393,1	1.004,9
Estonija	70,9	254,7	101,8	374,8	452,4	1.353,8
Madžarska	56,7	155,1	135,9	353,4	578,4	1.429,4
Latvija	56,2	226,0	116,1	401,6	511,6	1.427,5
Litva	42,5	205,0	100,8	358,5	459,8	1.289,4
Poljska	37,7	168,2	87,4	286,9	441,4	1.187,1
Romunija	58,0	139,9	118,4	275,0	492,6	1.094,5
Slovaška	41,0	131,2	83,0	241,9	444,0	1.246,7
Slovenija	48,1	137,1	64,7	176,1	349,9	918,5
Povprečje	50,4	168,9	97,7	288,5	454,3	1.195,5

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 135-138.

Tabela P19: Starostno specifične stopnje smrtnosti za leto 1994; število umrlih na 100.000 prebivalcev posameznega starostnega kontingenta

Leto 1994						
	20-24 let		25-39 let		40-59 let	
	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški
Bolgarija	54,0	148,0	97,8	254,8	406,5	1.118,6
Češka	41,2	121,8	64,5	171,8	340,1	830,7
Estonija	134,8	336,6	176,0	608,7	637,1	1.974,5
Madžarska	45,7	122,9	133,5	363,8	583,1	1.573,2
Latvija	75,5	351,9	163,3	691,7	757,0	2.368,1
Litva	66,4	279,6	127,9	539,4	579,6	1.784,1
Poljska	35,2	142,5	80,3	262,1	390,3	1.046,7
Romunija	56,6	138,2	108,5	296,1	518,8	1.266,9
Slovaška	34,7	109,2	68,8	197,8	364,7	984,8
Slovenija	48,6	152,4	75,9	216,9	352,5	831,1
Povprečje	59,3	190,3	109,7	360,3	493,0	1377,9

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 135-138.

Tabela P20: Starostno specifične stopnje smrtnosti za leto 1999; število umrlih na 100.000 prebivalcev posameznega starostnega kontingenta

Leto 1999						
	20-24 let		25-39 let		40-59 let	
	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški
Bolgarija	42,0	113,8	89,6	187,1	413,3	1.010,7
Češka	32,0	104,5	49,9	137,5	324,8	772,0
Estonija	47,3	234,1	97,5	353,2	484,3	1.419,4
Madžarska	31,7	97,0	91,6	242,2	553,4	1.432,4
Latvija	79,5	282,9	118,7	409,9	532,2	1.473,5
Litva	52,8	234,6	102,1	361,9	420,2	1.236,0
Poljska	33,9	132,9	66,5	223,8	357,8	965,0
Romunija	44,6	109,1	90,6	221,4	461,5	1.096,9
Slovaška	34,4	112,8	62,2	180,3	351,5	953,1
Slovenija	37,2	118,9	50,1	161,0	336,8	711,7
Povprečje	43,5	154,1	81,9	247,8	423,6	1.107,1

Vir: A Decade of Transition, 2001, str. 135-138.

Tabela 21: Stopnje smrtnosti dojenčkov (v %) ter indeks z osnovo v letu 1990

Država	Stopnja smrtnosti dojenčkov						Indeks 01/90 1990=100
	1990	1993	1995	1997	1999	2001	
Bolgarija	14,6	15,4	14,5	17,1	14,9	14,4	98,6
Češka	10,8	8,5	7,6	5,9	4,6	4,0	37,0
Estonija	11,9	14,6	14,8	10,0	9,6	8,8	73,9
Madžarska	14,9	12,4	10,6	9,8	8,4	8,1	54,4
Latvija	13,7	15,9	18,5	13,0	11,6	11,0	80,3
Litva	10,3	14,9	12,3	10,2	8,6	7,8	75,7
Poljska	19,3	16,1	13,4	10,1	8,8	7,6	39,4
Romunija	25,0	22,9	21,1	22,1	18,5	15,1	60,4
Slovaška	12,0	10,6	10,8	8,7	8,3	6,2	51,7
Slovenija	8,2	6,8	5,5	5,1	4,5	4,2	51,2

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2002, str. 23.

Tabela P22: Pričakovana življenjska doba ob rojstvu (e_0) za leti 1990 in 2000

	Država	Leto	Moški	Ženske	Leto	Moški	Ženske
1	Bolgarija	1990	68,1	74,8	2000	67,6	74,6
2	Češka	1990	67,6	75,4	2000	71,7	78,4
3	Estonija	1990	64,6	74,6	2000	65,0	76,0
4	Madžarska	1990	65,1	73,7	2000	67,1	75,6
5	Latvija	1990	64,2	74,6	2000	65,0	76,2
6	Litva	1990	66,6	76,2	2000	67,1	77,4
7	Poljska	1990	66,5	75,5	2000	69,7	78,0
8	Romunija	1990	66,6	72,7	2000	67,0	74,2
9	Slovaška	1990	66,6	75,4	2000	69,2	77,2
10	Slovenija	1990	69,4	77,3	2000	71,3	78,8

Vir: - Statistics in Focus, 15/2000, str. 6;
 - A Decade of Transition, 2001, str. 34-36.

PRILOGA 7: Izračun primerljivih standardiziranih splošnih stopenj smrtnosti moških in žensk za Slovenijo, Romunijo in Češko za leto 1998

Tabela P23: Izračun primerljivih standardiziranih splošnih stopenj smrtnosti moških za Slovenijo, Romunijo in Češko za leto 1998

Starost	Starostna struktura Madžarske	SLOVENIJA		ROMUNIJA		ČEŠKA	
		n _m mx	(2×3)	n _m mx	(2×5)	n _m mx	(2×7)
1	2	3	4	5	6	7	8
0-4	228.075	0,4	91.230,0	5,5	1.254.412,5	0,3	68.422,5
5-9	312.366	0,2	62.473,2	1,0	312.366,0	0,2	62.473,2
10-14	315.264	0,2	63.052,8	0,6	189.158,4	0,2	63.052,8
15-19	371.762	1,0	371.762,0	0,8	297.409,6	0,7	260.233,4
20-24	445.168	1,4	623.235,2	1,1	489.684,8	3,9	1.736.155,2
25-29	366.386	1,1	403.024,6	1,6	586.217,6	1,1	403.024,6
30-34	316.789	1,7	538.541,3	2,3	728.614,7	1,2	380.146,8
35-39	320.600	2,3	737.380,0	4,1	1.314.460,0	1,9	609.140,0
40-44	414.868	3,7	1535.011,6	6,7	2.779.615,6	3,5	1.452.038,0
45-49	365.011	5,7	2080.562,7	10,1	3.686.611,1	5,7	2.080.562,7
50-54	303.949	8,9	2705.146,1	14,2	4.316.075,8	9,5	2.887.515,5
55-59	261.710	13,6	3559.256,0	20,5	5.365.055,0	14,7	3.847.137,0
60-64	221.999	21,6	4795.178,4	28,6	6.349.171,4	22,4	4.972.777,6
65-69	205.036	34,7	7114.749,2	29,1	5.966.547,6	34,7	7.114.749,2
70-74	161.638	51,3	8292.029,4	57,6	9.310.348,8	53,5	8.647.633,0
75+	179.882	117,8	21.190.099,6	124,2	22.341.344,4	116,7	20.992.229,4
Skupaj	4.790.503		54.162.732,1		65.287.093,3		55.577.290,9

Vir: - Statistični letopis Republike Slovenije, 1999, str. 74;

- Internet: Statistični urad Romunije;

- Internet: Statistični urad Republike Češke.

Slovenija: $m_{m,st} = 54.162.732,1 / 4.790.503 = 11,3 \text{ ‰}$

Romunija: $m_{m,st} = 65.287.093,3 / 4.790.503 = 13,6 \text{ ‰}$

Češka: $m_{m,st} = 55.577.290,9 / 4.790.503 = 11,6 \text{ ‰}$

Tabela P24: Izračun primerljivih standardiziranih splošnih stopenj smrtnosti žensk za Slovenijo, Romunijo in Češko za leto 1998

Starost	Starostna struktura Madžarske	SLOVENIJA		ROMUNIJA		ČEŠKA	
		n _{mfx}	(2×3)	n _{mfx}	(2×5)	n _{mfx}	(2×7)
1	2	3	4	5	6	7	8
0-4	216.364	0,3	64.909,2	4,5	973.638,0	0,3	64.909,2
5-9	298.220	0,1	29.822,0	0,7	208.754,0	0,1	29.822,0
10-14	301.972	0,2	60.394,4	0,4	120.788,8	0,2	60.394,4
15-19	355.452	0,4	142.180,8	0,5	177.726,0	0,3	106.635,6
20-24	424.129	0,4	169.651,6	0,5	212.064,5	0,3	127.238,7
25-29	351.085	0,4	140.434,0	0,6	210.651,0	0,3	105.325,5
30-34	307.898	0,5	153.949,0	0,9	277.108,2	0,4	123.159,2
35-39	321.824	0,8	257.459,2	1,6	514.918,4	0,8	257.459,2
40-44	422.878	1,6	676.604,8	2,5	1.057.195,0	1,4	592.029,2
45-49	386.612	2,6	1.005.191,2	3,8	1.469.125,6	2,3	889.207,6
50-54	333.632	4,0	1.334.528,0	5,8	1.935.065,6	3,8	1.267.801,6
55-59	315.914	5,3	1.674.344,2	8,7	2.748.451,8	6,3	1.990.258,2
60-64	293.454	8,5	2.494.359,0	13,3	3.902.938,2	9,7	2.846.503,8
65-69	290.268	14,5	4.208.886,0	21,2	6.153.681,6	16,7	4.847.475,6
70-74	259.408	24,9	6.459.259,2	37,3	9.675.918,4	29,6	7.678.476,8
75+	366.281	90,1	33.001.918,1	102	37.360.662,0	96,2	35.236.232,2
Skupaj	5.245.391		51.873.890,7		66.998.687,1		56.222.928,8

Vir: - Statistični letopis Republike Slovenije, 1999, str. 74;

- Internet: Statistični urad Romunije;

- Internet: Statistični urad Republike Češke.

Slovenija: $m_{f,st} = 5.873.890,7 / 5.245.391 = 9,9 \text{ ‰}$

Romunija: $m_{f,st} = 66.998.687,1 / 5.245.391 = 12,8 \text{ ‰}$

Češka: $m_{f,st} = 56.222.928,8 / 5.245.391 = 10,7 \text{ ‰}$